

MIND THE GAP!

SEPEDI LELEME LA GAE PUKUKGAKOLLO

Montshepetsabošego

– Mamabolo Mamphoku

Sepedi Leleme la Gae

Pukukgakollo

Theto ya Mphato wa 12

Montshepetšabošego – Mamabolo Mamphoku
Sepedi Leleme la Gae Grade 12-Montshepetsaboshego

ISBN 978-1-4315-3384-8

This content may not be sold or used for commercial purposes.

Curriculum and Assessment Policy Statement (CAPS) Grade 12 Sepedi Home Language Mind the Gap study guide for the Poetry: *Montshepetsa Bosego* by J Mamabolo.

This publication has a Creative Commons Attribution Noncommercial Sharealike Licence. You can use, modify, upload, download, and share content, but you must acknowledge the Department of Basic Education, the authors and contributors. If you make any changes to the content you must send the changes to the Department of Basic Education. This content may not be sold or used for commercial purposes. For more information about the terms of the license please see: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/>.

Copyright © Department of Basic Education 2019
222 Struben Street, Pretoria,
South Africa
Contact person: Ms C. Weston
Email: Weston.C@dbe.gov.za
Tel: (012) 357 4183
<http://www.education.gov.za>
Call Centre: 0800202933

Acknowledgements

The extracts from the Poetry in this study guide are from *Montshepetsa Bosego* by J Mamabolo.

Mind the Gap Team

Senior Project Leaders: Dr S. Malapile, Ms C Weston

Production co-ordinators:

B. Monyaki, B. Ras, M. Phonela, M. Nematangari

Authors: B.M Tladi, SM Zwane, P Ramohlale, G Sebesho, P Setwaba, M Tshegishi, B Ramohlale, JS Machoga

Designer: Page82 Media

Onsite writers' workshop support:

J. Mphidi, V. Magelegeda, P. Hlabiwa, R. Maboje, N. Malope

Ministerial Foreword

The Department of Basic Education remains steadfastly committed to innovative strategies aimed at enhancing learner attainment. Consistent with the government's commitment in promoting the indigenous languages that form the tapestry of our democratic landscape, this Mind the Gap Self study guide is a concrete demonstration of this commitment.

The release of this self-study guide incorporates all the official African Home Languages focusing on the novel genre at this stage. Not only does the study guide incorporate the African languages, but it also incorporates South African Sign Language Home Language, Afrikaans Home Language and English First Additional Language.

The Mind the Gap Literature Self Study Guide is responding to the broader sectoral reading challenges that the country is experiencing. It seeks to strengthen the following strands of the National Reading Sector Plan: Teacher Development and Support; Direct Learner Support; and Provisioning and Utilisation of the Learning and Teaching Support Materials. Its interactive nature will make it easier for both teachers and learners to read, to learn or study. It is hoped that through this Study Guide, the reading and learning outcomes will be achieved.

Key terminologies are explained or illustrated in a simplified manner and examples of the types of questions as a learner you may expect to be asked in an examination, are included in this study guide. In order to build your understanding, specific questions and possible responses forms part of the study guide package.

The study guide is designed to appeal to any learner offering Grade 12, whether as a part-time or a full-time candidate. Educators in the field will also find it an invaluable resource in their practice.

Every learner is a national asset, all you need now is to put in the hours required to prepare for the examinations and excel!
We wish each and every one of you good luck and success.

MRS AM MOTSHEKGA, MP
MINISTER
DATE: 14 NOVEMBER 2019

Matsie Angelina Motshekga, MP
Minister of Basic Education

LENANEO LA DITENG

Nomoro	Diteng	Letlakala
	Ditumedišo	
1.	Mokgwa wa go šomiša pukukgakollo	
2.	Maele a šupa a go itokišetša go araba Lephephe la Bobedi	
3.	Dintlha tše bohlokwa tša letšatši la tlhahlobo	
4	Tebelelokakaretšo ya tlhahlobo ya Sepedi Leleme la Gae Lephephe la Bobedi	
5	Potšišo ye telele ya theto	
6	Dipotšišo tša setsopolwa	
7.	Dinyakwa tša bahlahlobi	
8.	Mabotšiši a Lephephe la Bobedi	
9.	Leina la puku ya theto: Montshepetsabošego	
10.	Taodišophelo ya morulaganyi	
11.	Theto ke eng?	
12.	Mehola ya theto	
13.	Mehuta ya direto	
14.	Direto tše di kgethilwego	
15.	Kakaretšo ya sereto ka sereto	
16.	Dipotšišo tše telele tša direto	
17.	Mehlala ya dikarabo tša dipotšišo tše telele tša theto	
18.	Dithekniki tša theto/Mareo a theto	
19.	Mehlala ya dipotšišo tše kopana tša theto	
20.	Mehlala ya dikarabo tša dipotšišo tše kopana tša theto	
21.	Rubriki ya go swaya potšišotelele	
22.	Mehlala ya dikarabo tša mešongwana ya direto	
23.	Tlotlontšu	
24.	Methopo	

Thobela

Pukukgakollo ye e go thuša go itokišetša tlhahlobo ya mafelelo a ngwaga ya Sepedi Leleme la Gae (HL) ya Dingwalo. Lephephe la Bobedi le akaretša dingwalo tše di latelago: Theto, Padi le Tiragatšo.

Pukukgakollo ye e lebane le kgoboketšo ya direto/puku ya theto ya go rulaganywa ke Mamabolo Mamphoku ya go bitšwa Montshepetšabošego.

1. Mokgwa wa go šomiša pukukgakollo

Matsenong a pukukgakollo ye o tla hwetša taodišophelo ya mongwadi, kakaretšo ya direto, mareo a theto, melaetša ya direto gotee le mehlala ya dipotšišo tše telele tša theto, mehlala ya dipotšišo tše kopana le mehlala ya dikarabo ka moka.

O tla fiwa tshedimošo yeo e tla go thušago go kwešiša tše dingwe tša tše di latelago ka botlalo: Mareo a theto – Tshwantšhokgopolo, Poeletšo, Kgethontšu, Metara, Sešura, Sebopego sa ka ntle, Sebopego sa ka gare, Dikapolelo, bj.bj.

Mafelelong o tla hwetša mešongwana ya sereto se sengwe le se sengwe go lekola kwešišo ya gago ya theto. Araba dipotšišo tše le go itshwaela tšona, ka morago o lebelele dikarabo tše o di filwego.

2. Maele a šupa a go itokišetša Lephephe la Bobedi

- Arola direto ka mehuta ya tšona. Se se tla go thuša go ba le šedi ge o bala direto tše. Khutša ka morago ga go bala sereto se sengwe le se sengwe, pele o e ya go se sengwe
- Kgonthišiša gore ga go na seo se go tshwentšego moyeng, gore o be le mogopolo wo o fodilego. Se se tla go thuša go kwešiša seo o se balago
- Badišiša mošomo wa gago makga a mmalwa, ka ge se se tla go thuša gore o se lebale seo o se balago
- Bala direto letlakala ka letlakala, gore o tsebe diteng tša tšona ka botlalo go tloga mathomong go fihla mafelelong
- E ba le tsebo ka sereti
- Itlwaetše mekgwa ya maleba ya go araba dipotšišo tše TELELE le tša DITSOPOLWA tša theto o sa lebale go latela ditaello le tshedimošo
(Mohlala: Araba dipotšišo tše THARO FELA Karolong ya theto. Potšišo ya 5 ke kgapeletšo)
- Hlokomela kabo ya meputso yeo e abelwago potšišo ye NNGWE le ye NNGWE, gore o tle o kgone go fa dintlha tša maleba ge o araba

3. Dintlha tše bohlokwa tša letšatši la tlhahlobo ke tše di latelago

- Kgonthišiša gore o tla le ditlabakelo tše di latelago: dipene, diphentshele, selo sa go phumula ge o šaeditše le sebetli sa diphentshele. Ditlabela tše di be maamong a maleba. O se lebale pukwana ya gago ya boitsebišo, le lengwalo la tumelelo ya go ngwala tlhahlobo. Goroga lefelong la go ngwalela iri pele ga ge tlhahlobo e thoma
- E ya ntlwaneng ya boithomelo pele o thoma go ngwala. Se se tla go thuša gore o se senyegelwe ke nako ye bohlokwa ka go ya ntlwaneng ka nako ya go ngwala
- Tseba gore o ya go araba dipotšišo dife go tšwa go dikarolo tše tharo tša tlhahlobo ya Lephephe la Bobedi (Theto, Padi le Tiragatšo). Šomiša metsotso ye lesome yeo o e filwego go bala, le go badišiša ditaello le ditshedimošo ka ga lephepheapotšišo leo ka tsinkelo, pele o thoma go ngwala. Bala dipotšišo ka moka tša direto tše o ithutilego tšona pele o dira kgetho
- Badišiša potšišo YE NNGWE le YE NNGWE ka tsinkelo, gore o be le kwešišo ye e tletšego ka seo se botšišwago le gore o kgone go fa karabo ya maleba. Se se tla go thuša gore o se lobe meputso. Lebeledišiša potšišo o tsebe seo se nyakegago mo go yona. Ntšha mantšutaolo potšišong ye nngwe le ye nngwe pele o araba. O tla hwetša lenaneo la mabotšiši ka mo pukukgakollong ye
- Laola nako ya gago gabotse. Thoma ka dipotšišo tše bonolo. Lebelela kabo ya meputso godimo ga potšišo ye nngwe le ye nngwe. Se se tla go thuša gore o fe karabo ya maleba, ka mokgwa wo o swanetšego
- Thekga ditho. Iketle le ge dipotšišo di le bothata. Tšwela pele, o tla kopana le tše o di kgonago. Ge potšišo e go palela, e fete o tla boa go yona ge o na le sebaka
- Ngwala ka bothakga gore baswayi ba kgone go bala mošomo wa gago

4. Tebelelokakaretšo ya tlhahlobo ya Sepedi Leleme la Gae: Lephephe la Bobedi

Lephephe le le na le dikarolo tše THARO. KAROLO YA A ke dipotšišo tša Theto, KAROLO YA B ke Padi le Kanegelotšhaba mola KAROLO YA C e le Papadi/Terama/Tiragatšo.

Kgetho ya dipotšišo go KAROLO YA A (Theto) e ka tsela ye: Karolong ye o swanetše go araba dipotšišo TŠE THARO fela. Direto tša go bonwa ke tše nne mola sa go se bonwe e le se tee. Kgetha dipotšišo TŠE PEDI go direto tša go bonwa gomme sereto sa go se bonwe KE KGAPELETŠO gore o se ngwale.

Nomoro ya potšišo	Mohuta wa potšišo	Meputso
KAROLO YA A: THETO		
Direto tše di bonwego: Araba dipotšišo TŠE PEDI fela go tše di latelago.		
Potšišo ya 1	Potšišo ye telele	10
Potšišo ya 2	Potšišo ya setsopolwa	10
Potšišo ya 3	Potšišo ya setsopolwa	10
Potšišo ya 4	Potšišo ya setsopolwa	10
LE		
Sereto seo se sa bonwago (Ke kgapeletšo).		
Potšišo ya 5	Potšišo ya setsopolwa	10

Sereto seo se sa bonwago

Hlokomela: Sereto se ga se tšwe ka pukung ye o e kgethetšwego ya Montshepetšabošego. Mohlahlobi a ka kgetha sereto sefe kapa sefe go tšwa dipukung tše dingwe tša theto go ya ka kgetho le nepo ya gagwe. Ga se kgapeletšo go kgetha sereto pukung ye e kgethilwego.

5. Potšišo ye telele ya Theto

Ke potšišo yeo e ngwalwago ka mokgwa wa taodišo gomme e tšea botelele bja mantšu a magareng ga 200 - 250. Yona e ngwalwa ka mokgwa wa ditemana, go akaretšwa matseno, mmele le mafetšo.

Mo go matseno o swanetše go fa tlhalošo ya sererwa seo o tla bego o botšišitšwe ka sona. Mmele o amana le tirišo e lego diteng tšeo di amanago le sererwa. (Mehlala go tšwa seretong) Mohlala: Sekaseka ka fao sereti se dirišitšego tshwantšhokgopolo ka gona go lebeletšwe tshwantšhanyo le tshwantshišo.

Kgonthišiša gore o fa mehlala ka moka yeo e tšwelelago seretong/ditemanathetong tše o di filwego.

Hlokomela: Ga se dipotšišo ka moka tšeo di ka bago le mafetšo

Potšišo ye e abelwa meputso ye 10 gomme yona e swaiwa ka go diriša rubriki. Rubriki ye e dirišwago ge go swaiwa e ka go thuša go tseba seo se nyakegago ge o araba potšišo ye telele. Lebelela rubriki ya go swaya potšišo ye letlakaleng la **79 – 80**.

6. Dipotšišo tša setsopolwa

Ke dipotšišo tšeo di botšišwago go tšwa setsopolweng. O tla fiwa setsopolwa/sereto/ditemanatheto, gomme ka fase ga sona o tla hwetša/botšišwa dipotšišo tšeo di amanago le sona. Bontši bja dipotšišo tše bo ithekgile godimo ga dithekniki tša theto go swana le:

- Moko
- Dikapolelo
- Morumokwano– mehuta ya merumokwano
- Metara
- Sešura
- Poeletšo – mehuta ya poeletšo
- Makgethepolelo/potšišoretoriki
- Kelelothalo/kgopolokeledi/kgopolotšweledi/entšampemente
- Kgetho ya mantšu
- Molaetša
- Maikutlo
- Moya wo o fokago
- Kgokanyi/tlemanyithalo bj.bj.

Hlokomela: Dipotšišo ka moka tše kopana di botšišwa ka mareo/ditlabela/dithekniki tša theto.

7. Dinyakwa tša bahlahlobi

- Bahlahlobi ba nyaka go bona kwešišo ya gago ye e tseneletšego ka theto, gore sereto se bolela ka eng, sereto se wela mohuteng ofe, dithekniki tšeo di dirišitšwego seretong, bj.bj.
- Bahlahlobi ba nyaka go bona bokgoni bja gago bja go beakantšha tshedimošo yeo e tšwelelago seretong

Mohlala:

O ka kgopelwa go fa kakaretšo ya dikgopolokgolo tša temanatheto, bj.bj.

- Taetšo ya bokgoni bja gago bja go fa ditlhalošo tša pepeneneng le tša go iphihla tše di lego seretong.

Mohlala:

O ka kgopelwa go fa tlhalošo ya tirišo ya dika le diema

- Mabokgoni a go tšweletša maikutlo a gago ntle le go tšea lehlakore

Mohlala:

O ka kgopelwa go fa maikutlo mabapi le diteng tša temanatheto ye e itšego goba sereto ka moka

- Kgetho ya maleba ya dipotšišo
- Kwešišo le tsebo ye botse ya ditaelo le tshedimošo lephepheng la tlhahlobo
- Go nomora dikarabo tša gago go ya le ka moo dipotšišo di nomorilwego ka gona

8. Mabošiši a Lephephe la Bobedi

Mabotšiši	Mehlala ya dipotšišo le mantšutaolo	Tihalošo
Efa Tsopola Bolela Ngwala Hlaloša	Mehlala: Efa tlhalošothwii ya mothalotheto wa ... Mohl. Tsopola lentšu / lefoko... Tsopola mothalotheo wo o tšweletšago... Ngwala mohuta wa poeletšo ...	Dipotšišo tše di nyaka karabo go tšwa seretong/mothalothetong. Ge o laetšwe go tsopola lentšu, tsopola lentšu e sego mothalotheto/ Ge o laetšwe go tsopola mothalotheto, tsopola mothalotheto e sego temanatheto.
Akaretša Bontšha/ Laetša Nyalantšha Bapetša, Fapantšha/ Swantšha	Bontšha ka moo moreti a dirišitšego thekniki ya potšišoretoriki... Nyalantšha diteng tša temanatheto ya 1 le molaetša ... Bapetša kgopolo ya mothalotheto wa 1 le mothalotheto wa 8... Fapantšha sekapolelo seo se tšwelelago temanathetong ya ... le yeo e tšwelelago temanathetong...	Dipotšišo tše di nyaka peakanyo ya tshedimošo ye e bonalago gabotse go tšwa temanathetong goba seretong. Ge o laetšwe go akaretša ngwala ka boripana, ka mantšu a gago. Nyalantšha o laetša kamano ya dilo tše pedi. Bapetša - mo o laetša gore dilo tše pedi fapana ka eng ebile di swana ka eng. (Tšweletša mahlakore a mabedi). Fapantšha - mo o swanetše go laetša gore di fapana ka eng o lebeletše tirišo, bj.bj. Swantšha - mo o swanetše go laetša gore di swana ka eng o lebeletše tirišo, bj.bj.
Hlaloša Na	Hlaloša mebolelwana/ dika/ diema/maikutlo ao a ... Na maikutlo ao a go aparelago ke a mohuta mang...	Dipotšišo tše di nyaka o tšea sephetho go ya ka dintlha tšeo di filwego o šomiša maitemogelo a gago. Hlaloša – Bolela gore mebolelwana ye e ra go reng ka polelo yeo e tlwaelegilego, ya mehleng.
Ahlaahla	Ahlaahla ka fao moreti a dirišitšego sekai ka gona... Go ya ka fao o kwešišitšego sereto se, o bona sereti se atlegile go tšweletša molaetša ... Na maikutlo a gago ke afe mabapi le... Na mongwadi o atlegile go tšweletša molaetša wa sereto se...	Dipotšišo tše di šoma ka kahlolo, Ahlaahla- ngwala dintlha ka botlalo tšeo di nyakegago Go ya ka fao o kwešišitšego - tšweletša molaetša go ya ka kwešišo ya gago ya sereto Tšweletša maikutlo a gago, o be o fahlele ka mabaka. Dipotšišo tše di mabapi le boikgopolelo, kamego, maikutlo a gago mabapi le diteng tša sereto.

9. Leina la puku: *Montshepetšabošego*

Leina la puku ke “*Montshepetšabošego*”. Ke kgoboketšo ya direto go tšwa go direti tša go fapana.

9.1. Theto ke eng?

Ke boikgopolelo bja mongwadi. Ka theto motho o kgona go tšweletša maikutlo ao a tibilego, maikutlo ao a lego boteng teng bja pelo ya gagwe. E ka ba maikutlo a lerato, lethabo, nyamo, pelobohloko, tlhakahlakano, bj.bj. A ka no be mohlomongwe a šitwa go a botša motho yo mongwe fela ka theto a kgona go a tšweletša. Ke mohuta wa “*Oral tradition*”, go no swana le dingwalotšhaba, theto e hlametšwe go retwa e sego go ngwalwa. Go e ngwala go tlile ka lebaka la tlhabologo le dithuto tša seabodikelatšatši.

Polelo ya theto ke polelo yeo e khutilego. Ka nako ye nngwe sereti a ka khutela motho yo a mo theeditšego, bjalo ka ge theto e hlametšwe go retwa, goba yo a balago sengwalo sa gagwe. Ke sereti fela se se ka hlalošago seo se bego se rata go se tšweletša, rena bjalo ka basekaseki goba barutwana re ile go šomiša boikgopolelo bja rena go kwešiša boikgopolelo bja sereti.

Khuetšo ya go šomiša polelo thetong e tlišwa ke go re direti di na le seo se bitšwago Laesentshe ya Boreti (ka Seisimane ke *Poetic License*), yeo e di dumelelago go šomiša leleme goba mantšu go ya le ka fao tšona di ikwago ka gona ge di rata go tšweletša dikgopolo goba maikutlo a tšona.

9.2. Mehola ya theto

- Ka theto sereti se kgona go abelana maikutlo a sona le babadi goba batheeletši. E kwa Mojalefa MJ seretong sa gagwe sa go bitšwa Chris Hani, o tšweletša maikutlo a gagwe mabapi le go bolawa ga Chris Hani, molwelatokologo wa mo Afrika-Borwa.
- Ka theto re kgona go boloka setšo le tlhago
- Ka theto re kgona go tšweletša moya wa lerato. O ka be o rata motho, setšo goba se sengwe le se sengwe seo o ka gopolago ka sona. Selo ge o se rata o tla se reta, ge ngwana a belegwe o a retwa e le go laetša kamogelo ya lerato, ge yo mongwe ka gae a re tlogetše, a hlokofetše, re a mo reta mohlang a bolokwa go laetša lerato le tlhompho, ge ngwetši e goroga ka gae re mo gobela ka direto.
- Go hlatholla tlhago ya dilo le setšhaba.
- Theto e ka šomišwa go ithabiša.
- Go ipelaetša/go ngogorega

Hlokomela: Theto e bapala karolo ye bohlokwa maphelong a rena bjalo ka MaAfrika a nnete. Morutwana o tla nyakišiša ka mehola ya mengwe ya theto.

10. Taodišophelo ya morulaganyi

Mamphoku Mamabolo, yo a tsebegago ka la Lerole, o goletše Segopje, ga Mamabolo, gomme a tsena sekolo sa digotlane sa Sekwala pele a fetela kua Sesoi. O phethile lengwalo la marematlou sekolong se se phagamego sa Bjatladi. Morago ga go phetha lengwalo la marematlou o ile a ithutela lengwalo la Bobegi le Bophatlalatši bja Ditaba le Yunibesithi ya

Limpopo. O rile go phetha lengwalo leo a ingwadišetša tikiri ya *Masters in Translation* gona Yunibesithing ya Limpopo mola tše dingwe tša dithuto a di phethile le Yunibesithi ya Foreistata. Ka bomadimabe ga se a kgona go phetha dithuto tša gagwe ka mabaka ao a bego a ka se kgone go a laola.

Mamabolo o šomile bjalo ka morekiši wa kuranta ya Seipone mebileng ya motsesetoropo wa Mankweng. E lego wona mošomo wo o mo dirilego seo e lego sona lehono. O ile a be a fiwa leina la “*Seipone R1*” ka lebaka la lerato leo a bego a na le lona mošomong wo. O be o sa mo leše dihlong. Kuranteng ya *Daily Sun* le gona o šomile bjalo ka mmegi wa ditaba wa go ikema. O šomile gape Seyalemoyeng sa khamphase ya Yunibesithi ya Limpopo bjalo ka motšweletšiphethiši wa lenaneo la dipoledišano la Madireng.

O tsene intastering ya Bogatiši le Bophatlalatši bja dipuku ka ngwaga wa 2010 ge a thwalwa ke Oxford University Press, Gauteng, Midrand a šoma ka Leleme la Sepedi bjalo ka molaodi wa tša borulaganyi. Ngwageng wo o latelago o filwe maikarabelo a go ba molaodi wa projeke ya ge go ngwalwa le go gatišwa dipuku tša lenanethuto la SEPHOLEKE. O šomile gape Actua Press, Pretoria, bjalo ka Mogatiši wa dipuku tša leleme la Sepedi, Sesotho, Setswana, Tshivenda le Xitsonga ka ngwaga wa 2013. Gabjale ke molaodipharephare wa khamphani ya go gatiša dipuku ya go bitšwa *Masetsebane Production*. Puku ya gagwe ya mathomo ke tiragatšo yeo leina la yona e lego **Mphoa...!** E gatišitšwe ka ngwaga wa 1998 la mathomo kua New Delhi, India. E kgethilwe ka go Mamela Afrika Series ka morago ga gore e thope sefoka sa Heinnemann. Ke yona puku ye e dirilego gore Mamabolo e be mogale wa pene. Mamabolo o ngwetše dipuku tše mmalwa go akaretšwa le tše:

- **Ya mo lahliša makoko** ya kreiti ya 7 e le puku ya tiragatšo
- **Nna le bona** ya kreiti ya 7 e le puku ya theto
- **Kgotlompong ya leswiswi** ya kreiti ya 9 e le puku ya tiragatšo
- **Ya ka tsela** ya kreiti ya 9 e le puku ya padi
- **Phiriphiswane ga se sešo** ya kreiti ya 9 e le puku ya padi
- **Montshepetšabošego** ya kreiti ya 12 e le puku ya Theto
- **Khupamarama** ya kreiti ya 12 Leleme la Sepedi la Tlaleletšo e le puku ya dikanegelokopana.
- **Mesebe ya khunologo** e le puku ya tiragatšo.
- **Mathadinthako a bophelo le bafsa** e le puku ya kgoboketšo ya dikanegelokopana,

bj.bj.

11. Mehuta ya direto

Mohuta wa sereto o ka hlathwa go ya ka diteng goba sebopego. Go na le mehuta ye e latelago ya direto:

a) Thetosello

Ke sereto seo se bolelago ka masetlapelo. Motheeletši, mmadi goba mosekaseki wa sereto sa mohuta wo a ka fela a rothiša meokgo ka lebaka la maikutlo a go kwa bohloko ao a tšwelelago. Moya wo o kgabaganyago ke wa go nyama, ga go bose. Bohloko bjo bo kwewago bo ka no se be bja lehu eupša ya ba bja masetlapelo ao a ka bego a bakilwe ke pula, tladi, kotsi ya sefatanaga, komelelo nageng, bj.bj. Bontši bja direti tša Sepedi di tšweleditše mohuta wo wa sereto ka go kgemetha ka lehu.

b) Thetokanegelo

Mo seretong se moreti o anega ka seo a se bonego, a se boditšwego goba a se badilego. A ka no anega gape le ka seo se mo hlagetšego. Gantši sereto sa mohuta wo le ge e se ka mehla, ga se arolwe ka ditematheto.

c) Thetotumišo

Se ke sereto seo se tumišago botswerere, bogoši, bokgoni, goba bonatla bja motho, phoofolo goba selo seo se itšego. Ke wona mohuta wa sereto wo o rwelego histori ya theto lelemeng la Sepedi. Mohuta wo wa theto o ka arolwa ka mehuta ye mebedi e lego thetotumišo ya segologolo le thetotumišo ya sebjalebja/selehono. Thetotumišo ya sebjale e šimologa go thetotumišo ya segologolo, moreti o no itlhamela yona ka ditemanatheto. Moreti a ka tumiša batho, diphoofolo goba dilo.

d) Thetonyefolo/Thetotsholo

Se sereto se a nyefola/sola. Se ka nyefola/sola maitshwaro a sego a loka, boikgogomošo, bopelompe, bootswa, boikaketši, bojato, boloi, bj.bj.

Morutwana o tla lemoga go re se ga se mafelelo a nkano ka mehuta ya direto, go sa na le ye mengwe yeo o tla no gahlanago le yona ge o dutše o tšwelapele. Yona e tla tšweletšwa ke diteng.

e) Sonete

Se ke mohuta wa sereto wa moswanamong. Sona se tsebja ka go ba le methalotheto ye lesomenne (14). Se ka arolwa ka ditemanatheto tše pedi go ya go tše tharo go ya ka mohuta wa sonete. *Mohlala:* Sonete ya seisemane e ka arolwa ka ditemanatheto tšeo di laolwago ke morumokwano, methalotheto ye mebedi ya mafelelo e rungwa go swana, mola ya sentareana

methalotheto ye mebedi ya mafelelo e sa felele go swana. Fa go bolelwa ka lenaneo la morumokwano. Se ke sona se se re tšweleletšago mohuta wa sonete.

Hlokomela: Go sa na le mehuta ye mengwe ya direto:

Liriki, Lehlologelwa, Thetokgethwa, Thetokgwabo, Direto tša kgoro, Direto tša magoši, bjaloobjalo.

12. Direto tše di kgethilwego le mehuta ya tšona

Direto tše di kgethilwego go tšwa kgoboketšong ye ke tše di latelago:

Direto	Sereti	Mehuta ya direto
Chris Hani	Mojalefa MJ	Thetosello
Thaka ye tshese	Rakoma MM	Thetonyefolo/tsholo
A itheng?	Ngake ME	Thetonyefolo/tsholo
Mpša ya tswetši	Masanya LI	Thetonyefolo/tsholo
Ga se ka phošo	Malebana FRJ	Thetonyefolo/tsholo
Bjola bophelo ke bo katakatela ka sa morago	Mamabolo M	Thetonyefolo/tsholo
O lilelang?	Mashilo PM	Sonete
Thepudi	Mashilo PM	Thetotumišo ya segologolo
O gorogile	Mohlamonyane JN	Thetotumišo ya sebjalebja/selehono
Kgarebjana ya ka	Masanya LI	Thetotumišo ya sebjalebja/selehono
Nkgotsofatše ke go kgotsofatše	Tauatsoala MJ	Thetokanegelo/Thetonyefolo
Serope sa mabu a Afrika	Mphasha LE	Thetonyefolo/tsholo

13. Kakaretšo ya sereto ka sereto

1. Chris Hani - Mojalefa MJ

Seswantšho sa Chris Hani

(www.gettyimages.com/photos)

Ke thetosello/seretosello - Go retwa ka lehu la Chris Hani -molwelatokologo yo a bolailwego ke bahlokakhutšo. Sereti se laetša ka fao lehu la Chris Hani le šulafaditšego bophelo bja bathobaso mo Afrika-Borwa ka gona. Batho ba tšhogile, ba lla, gobane go bolailwe motho yo bohlokwa - mogale. Lapa la gagwe, baleti le setšhaba ba kwele bohloko. Le ge a sa bapolwa sefapanong sa Golgotha sereti se mmapetša le Morena Jesu, ka ge a bolaetšwe setšhaba. Se se bontšha bohlokwa le bogolo bja gagwe. O paletšwe ke go bona tokologo yeo a e lwetšego.

2. Ga se ka phošo – Malebana FJR

Kotsi ya sefatanaga yeo seretwa se amegilego go yona

(www.lewislawcarolinas.com)

Sereti se reta ka setlogolo sa Kaika le Ndlhambe yo e sa lego morutwana. Seretwa go thwe ke motho wa go seleka, ka fao basadi ba motse wa gabo ba be ba mo lakaletša madimabe, a hlorišwa ebile a gobatšwa ka mehla. Ka lebaka la seo o ile a thulwa ke sefatanaga a išwa bookelong. Go phologa ga gagwe ga se gwa kgahla bao ba bego ba mo hloile. Modimo ka ge e le yo mogolo o ile a mo phološa.

3. A itheng? – Ngake ME

Seswantšho seo se amantšhwago le mediro ya Modimo

(www.shutterstock.com)

Thetotsholo/nyefolo - Sereti se reta ka batho bao ba sa kgotsofatšwego ke seo Modimo a ba fago/direlago sona. Sereti se ipotšiša gore Modimo o swanetše gore a dire eng gore batho ba kgotsofale.

4. Thaka e tshese – Rakoma MM

Seswantšho sa bafsa bao ba tšwelego tseleng

(www.alamy.com/stock-photo)

Sereti se reta ka maitshwaro a bafsa ao a tšwelego tseleng, ba belega kudu e sa le bana, ba fola metšoko ebile ba nwa le mabjala. Tšohle tše di ba palediša go bona le go buna dienywa tša tokologo ebile di ba senyetša le bophelo. Bophelo bjo bo tshwenya batswadi ka ge ba rata bana ba bona, ga ba rate tšeo ba di dirago. Sereti ga se kgahlwe ke maitshwaro a bafsa ba. Ka go realo se a nyefola/sola - ke seretonyefolo/tsholo.

5. Nkgotsofatse ke go kgotsofatse – Tauatsoala MJ

Seswantšho sa monna le basadi bao ba sa kwanego
(www.freeclipart/library.com)

Thetokanegelo/thetonyefolo – Sereti se anega ka mosadi wa sona. Sereti se thušitše seretwa ge molamo wa sona a nyala. Sereti se ba file ditseka go thekga lenyalo leo. Lehono sereti se hlagetšwe ke lehu se letetše go thušwa, eupša se tlabja ke ge seretwa se sa nyake go se thuša. Tiragalo ye e befediša sereti.

6. Bjola bophelo ke bo katakatela ka sa morago – Mamabolo M

Seswantšho sa go laetša dipelo tša go nwa bjala
(www.alamy.com/stock-photo)

Seretonyefolo/tsholo – Sereti se anega ka bophelo bja sona bja dikgarebe le mabjala bjo bo sego bja loka. Sereti se be se inwela digalagala, se na le bagwera ba bantši - masogana le dikgarebe, bao ba bego ba se lahletša. Sereti ga se sa rata bophelo bjoo. Sereti se rata go fetoga.

7. Serope sa mabu a Afrika – Mphasha LE

Seswantšho sa mmepe wa kontinente ya Afrika

(www.ontheworldmap.com/Africa)

Thetotsholo - Sereti se reta batho ba go baka mellwane le mahumo kontinenteng ya Afrika. Sereti se duma ge batho ba ka kgotlelelana, ba dudišana. Ba se ke ba bolayana le go hloyana ka lebaka la mahumo a kontinente ye. Modimo o re file yona ntle le melao ka gona ga se ra swanela go beelana melao. Sereti se gaša moya wa khutšo.

8. O Ilelang? – Mashilo PM

Seswantšho sa lekgarebe leo le itsholago

(www.google.com/pictures)

Sonete - Sereti se hlakilwe ke seretwa ka ge go thwe ke se bodu. Seretwa se rile go se hlala sa ratana le thakana tša sona tše nnyane. Thaka di hlanogetše seretwa bjale se gopola sereti.

Manyami ke gore sereti ga se se amogele. Sereti se re seretwa se swinegile ka ge le sona se se kwešitše bohloko. Lerato la sereti go seretwa le fedile.

9. Thepudi – Mashilo PM

Seswantšho sa mokgalabje wa go rata makgarebe a mannyane

(www.google.com/pictures)

Thetotumišo ya segologolo - Sereti se itheta ka go ratana le makgarebe a mannyane go sona. Se ba goketša ka tšhelete. Masogana ba bona e ke se šomiša dihlare go thea makgarebe ao. Sona se re ga se šomiše dihlare se ba fa tšhelete go ba goka.

10. O gorogile – Mohlamonyane JN

Seswantšho sa Mandela ka morago ga go lokollwa.

(www.dw.com/en/end-of-apartheid-1990/a-16763178)

Thetotumišo ya sebjalebja/sehono - Go retwa ka go goroga ga Mandela ge a lokollwa kgolegong morago ga go golegwa. O amogetšwe ke setšhaba. Ba bašweu ba ile ba ngongorega ge Mandela a lokolotšwe. Mandela o tšere nako ye telele kudu a kgaogane le balapa la gagwe. Sereti se laetša gore bjale ke nako ya gore a ipshine le bona.

11. Mpša ya tswetši – Masenya LI

Lehu

(www.theconversation.com)

Seretonyefolo - Sereti se laetša ka fao lehu le sego la loka ka gona. Lehu le tšea motho a se sa boa. Lona ga le fele, ga le fetoge ebile le tsena malapa ka moka.

12. Kgarebjana ya ka – Masenya LI

Seswantšho sa sefatanaga se se botse

(www.google.com/whitecars)

Thetotumišo ya sebjalebja/selehono - Sereti se reta ka sefatanaga se sebotse se se nago le sona. Sefatanaga se se hola ka dilo tše ntši. Ka sefatanaga se phediša lapa. Se hutša gore le ge se tsofetše se tla se thuša, le ge se se sa le gona se šale se thuša bana ba sona. Ge se dutše ka gare se a kgotsofala. Se na le tshepo ya gore se tla se nametša ge se tšofetše se šomiša lehlotlo.

14. Melaetša ya direto

1. CHRIS HANI - MOJALEFA MJ

- Sereti se kgala bopelompe bja ditšhweu ge ba bolaile motho yo bohlokwa ka lebaka la kgethologanyo
- Sereti se eletša batho gore tokologo yeo e bonwago ka mo Afrika – Borwa e lwetšwe ya be ya hwelwa ke dinatla tša go etša boChris Hani

2. GA SE KA PHOŠO - MALEBANA FRJ

- Sereti se kgala maitshwaro a go se loke a batho bao ba bolelago gampe ka ba bangwe, ebile ba ba lakaletša madimabe

3. A ITHENG? - NGAKE ME

- Batho ba swanetše go kgotsofalela tšeo Modimo a ba fago le go ba direla tšona

4. THAKA YE TSEHESE - RAKOMA MM

- Sereti se kgala maitshwaro a bafsa ao a ba paledišago go bona le go buna dienywa tše dibotse tša tokologo
- Se ba eletša gore ba swanetše go šomiša dienywa tša tokologo go ba hola

5. NKGOTSO FATŠE KE GO KGOTSO FATŠE - TAUATSOALA MJ

- Monna le mosadi ba swanetše gore ba thekgane, ba direlane ka go lekana ebile ba kgotsofatšane

6. BJOLA BOPHELO KE BO KATAKATELA KA SA MORAGO - MAMABOLO M

- Sereti se lemoša batho ka kotsi ya go phela ka bjala le ditlamorago tša gona.
- Bjala bo ka hlolela motho mathata a go swana le malwetši le lehu

7. SEROPE SA MABU A AFRIKA - MPHASHA LE

- MaAfrika a swanetše go kwana, ba se ke ba lwela mahumo a kontinente. MaAfrika a tlogele megabaru mo kontinenteng ka ge e hlolelehloyo le dipolayano

8. O LLELANG? - MASHILO PM

- Sereti se ruta makgarebe go rata baratiwa ba bona diemong ka moka

9. O GOROGILE - MOHLAMONYANE JN

- Kgotlelelo e tswala katlego

- Mandela o kgotleletše mohlako mafelelong o itokontše ka dienywa tša tokologo ye a e lwetšego

10. MPŠA YA TSWETŠI - MASENYA LI

- Batho ba swanetše go tseba gore lehu ga le kgethe le tsena go yo mongwe le yo mongwe; le ka fihla nako e nngwe le e nngwe

11. KGAREBJANA YA KA - MASENYA LI

- Ge o na le selo se bohlokwa goba se se go holago bophelong, o swanetše go se rata le go se Hlokomela

12. THEPUDI - MASHILO PM

- Sereti se itheta ka bokgoni bja sona
- Ge o le motho o swanetše go itheta le go ikgantšha ka bokgoni bja gago.

15. Dithekniki/ditlabela/Mareo a theto

Hlokomela:

- Ka gare ga theto ga re bolele ka ditemana re bolela ka ditemanatheto
- Ka gare ga theto ga re bolele ka mafoko re bolela ka methalotheto
- Ka gare ga theto ga re bolele ka moreti re bolela ka sereti

- **Sebopego sa sereto**

Sereti ge se sekaseka sereto go lebeletswa sebopego sa ka gare le sa ka ntle. sebopego se ka tsela ye:

SEBOPEGO SA KA NTLE	SEBOPEGO SA KA GARE
Ke mokgwa wo sereto se bopegilego ka gona go lebeletšwe ditemanatheto, methalotheto le maswodikga	<p>Ke mokgwa wo sereto se bopegilego ka gona go lebeletšwe diteng tša sereto. Tše ke tše di re tšweleletšago molaetša wa sereto:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Metara le sešura • Poeletšo: <ul style="list-style-type: none"> Poeletšo ya tumanoši, sekafoko, senoko, poeletšothomi, poeletšophetši, poeletšokgaotši, poeletšontšu, poeletšo ya karolontšu, poeletšo ya tumammogo • Dikapolelo: <ul style="list-style-type: none"> Tshwantšhišo, tshwantšhanyo, mothofatšo, pheteletšo, Onomatopia, phetolaina, makgethepolelo, sekai, phefelo, oksimorone • Tlogelo • Morumokwano • Dika le diema • Maswaodikga • Tshwantšhokgopolo

SEBOPEGO SA KA NTLE	SEBOPEGO SA KA GARE
	<ul style="list-style-type: none"> Kgetho le tirišo ya mantšu

Sebopego sa ka ntle sa theto

- Ditemanatheto:**

Re lebelela palo ya ditemanatheto ka gare ga sereto. Ditemanatheto di tsebja ka maina ao a latelago:

Temanatheto tše pedi - Khapolete
Temanatheto tše tharo - Tripolete
Temanatheto tše nne - Khwatreini
Temanatheto tše tlhano - Khwinthete
Temanatheto tše tshela - Sesethete
Temanatheto tše šupa - Septhete
Temanatheto tše seswai – Oktheibi

- Methalotheto :**

- Re lebelela palo ya methalotheto
- Botelele bja methalotheto – ye metelele, ya magareng le ye mekopana

- Maswao:**

Hlokomela: Maswaodikga a ka šoma go sebopego sa ka gare le sebopego sa ka ntle
A šoma bjalo ka dithekiniki ka gare ga theto

Sebopego sa ka ntle

Mohlala:

Thaka e tshese - Rakoma MM

- 1 Tihakahlakano ke ya eng?
- 2 Tsela le tla e bona neng?
- 3 Ba le lwetše balwelatokologo,
- 4 La lokologa la ba kgatelelong.

[Letl. 72]

- Sereti se dirišitše leswao la potšišo go re tšweleletša potšišoretoriki - go tšweletša moya wa kgakanego yeo bafsa ba lego go yona.

Ditemanatheto

Re lebelela palo ya ditemanatheto le sebopego sa ditemanatheto

Mohlala:

Mpša ya tswetši– Masenya LI

- 1 Mong wa gago o na le letsogo la dimpša ke a mo rata,
- 2 O kgethile lephefo la go hlaletša bana,
- 3 Wa gana bona ge ba bonwa,
- 4 Wa ba selela o ba beile sehubeng
- 5 Madulong a bogoši setulong se se tšhabegago...

[Letl. 141 – 142]

Sereto se se bopilwe ka ditemanatheto tše seswai, methalotheto ye mehlano temanathetong ye nngwe le ye nngwe, methalotheto ke ye metelele, ya magareng le ye mekopana.

Sebopego sa ka gare

Metara

Ke peakanyo ya mothalotheo go ya ka dinoko tša kgatelelo le tše di sa gatelelwago go bopa dipatrone tša go fapana.

Mohlala:

Chris Hani – Mojalefa MJ

- 1 O sepele gabotse Chris morwa'Hani,
- 2 **O re lotile, re a leboga,**
- 3 O re phuphile ka diphego tšago;
- 4 Badimo ba go amogele Bokgalaka;
- 5 Modimo a go romelle Barongwa bagwe;
- 6 Robala ka khutšo senatla sa lefase.

[Letl. 52]

Go metara re hwetša tše di latelago: molawana wa kgaogano le molawana wa kwano

Molawana wa kgaogano

- Metara o arotšwe ka dikarolmetara tše pedi
O re lotile/re a leboga
- Dikarolometara di arogantšwe ke sešura
- Sona se lemogwa ka leswao la “/” (go khutša gare ga mothalotheo)

Sešura:

Ke go khutša ga tlhago ka gare ga methalotheto. Sešura se arola methalotheto ka dikarolometara.

Mehola ya sešura:

- Ke go arogantšha methalotheto ka dikarolometara/dikgopolo
- Ke go tlemagantšha methalotheto ka dikarolometara/dikgopolo
- Ke go aroganya le go tlemaganya dikarolometara

Molawana wa kwano

- Metara o arotšwe ka dikarolometara tše pedi

Mohlala:

O re lotile/re a leboga

- Palo ya dinoko – 5 : 5
Mohlala: O re lo ti le/re a le bo ga
- Palo ya mantšu – 3 : 3
Mohlala: O re lo ti le/re a le bo ga
- Palo ya dihloa tša mošito – 1 : 1 = loti:le/lebo:ga
- Palo ya ditumanoši – 5 : 5
Mohlala: O re lotile/re a leboga
- Poeletšo: Senoko sa 're' se boeleditšwe

Hlokomela: Sešura ga re se bone re a se kwa. Fegelwana ga e bolele selo tihalošong ya lereo le. Ka go realo, ge o hlaloša sešura o se ke wa bolela ka fegelwana. Fegelwana le ge e ka se be gona, ge sešura se le gona se tla no kwagala gore se gona.

Poeletšo

Ke ge lentšu/seripa sa lentšu/tumanoši/tumammogo/senoko/sekafoko se boeleditšwe ka gare ga methalotheto/temanatheto. Go na le mehuta ye mmalwa ya poeletšo:

1. Poeletšothomi:

Ke ge lentšu/tumanoši/tumammogo/senoko/sekafoko se se itšego se boeleditšwe mathomong a methalotheto ya go šalana morago temanathetong.

Mohlala:

O gorogile – Mohlamonyane JN

- 1 O gorogile senatla sa Afrika nagasello,
- 2 O boile gae Gauteng motsemollakoma,
- 3 O tsene gae Transfala a farafarilwe ke bannatia,
- 4 O fihlile a hwetša ditaba di mo letile,
- 5 O goroga naga e hlakahlakane ka bophara.

[Letl. 133]

2. Poeletšofelo/phetši:

Ke ge methalotheto ya go latelana e rungwa ka lentšu la go swana methalothetong yeo e latelanago.

Mohlala:

A itheng? Ngake ME

- 1 A itheng Yogodimo banešo
- 2 Gobane a le phediša, le a Ila;
- 3 A le sesefaletša bophelo, le a Ila?

[Letl. 67]

3. Poeletšogare:

Ke ge lentšu/tumanoši/tumammogo/senoko se se itšego se boeleditšwe mo gare, methalothetong ya go latelana temanathetong e tee.

Mohlala:

O gorogile – Mohlamonyane JN

- 1 O gorogile senatla sa Afrika nagasello,
- 2 O boile **gae** Gauteng motsemollakoma,
- 3 O tsene **gae** Transfala a farafarilwe ke bannatia,
- 4 O fihlile a hwetša ditaba di mo letile,
- 5 O goroga naga e hlakahlakane ka bophara.

[Letl. 133]

4. Poeletšotumammogo:

Ke ge tumammogo ye e itšego e boeletšwa gantši ka gare ga mothalotheo.

Mohlala:

Mpša ya tswetši – Masenya LI

- 1 O mpšampša **gao** tšofale, **gao** fele pelo, **gao** lape,
- 2 O moremarema ga o ile phoofolo, bana o remela tšohle,
- 3 Ga o khore, ga o ngwathiše bana, o selela mang?
- 4 Ga o tšhabe go kgaolwa mogolo malapeng a banna ba bašoro,
- 5 Gobane mašegogare le ge tadi e amuša o a phiphila.

[Letl.142]

5. Poeletšo ya senoko:

Ke ge senoko se boeleditšwe gantši go feta tše dingwe ka gare ga mothalotheo go gatelela kgopolo.

Mohlala:

Kgarebjana ya ka – Masenya LI

- 1 Kgarebjana ya ka ya bele la mootlwa se ntlhale,
- 2 Kgarebjana ya ka ya theka la mobu se ntlhokomologe,
- 3 Kgarebjana ya ka ya mmala wa lebese se ntlhanamele,
- 4 Kgarebjana **ya ka ya** nko **ya** lenono se ntlhanogele,
- 5 Kgale **ke** go tsoma **ke** le morema wa barema **ke** go humane.

[Letl. 145]

Ke e gatelela kgopolo ya gore sereti se nyakile sefatanaga se kudu bjalo ka motsomi. **Ke** e gatelela kgopolo ya ka moo sefatanaga se bopegilego botse ka gona.

Mohlala:

Nkgotsofatše ke go kgotsofatše – Tauatsoala MJ

- 1 ...Bja gago bopelompe bo ferehlile pitša ya ntwā o mohlatlegi,
- 2 Megokgo e tsorotlago marameng a ka bokalewatle la Intia
- 3 E hlatsela go **zuruga** ga pelo ya ka ke mor**urugi ruri**.

[Letl. 78]

Senoko sa-**ru-** se boeleditšwe gantši mothalothetong go gatelela kgopolo ya ka fao sereti se kwešitšwego bohloko ka gona ke ditiro tša seretwa.

Papadišantšu/Phane:

Ke ge sereti se bapala ka mantšu ka mokgwa wa go a boeletša ka gare ga mothalothetho.

Yona e gatelela kgopolo ye e itšego le go tliša mošito/morethetho seretong.

Mohlala:

Nkgotsofatše ke go kgotsofatše – Tauatsoala MJ

- 1 **Nkgotsofatše** ke go **kgotsofatše** re **kgotsofatšane**
- 2 Re kgotsofatšane re sa tšhelane phori mahlong.
- 3 **Nkgotsofatše** ke go **kgotsofatše** ke be **mokgotsofatšwa**,
- 4 Re kgotsofatšane re mila ka nkotee pepeneneng,

[Letl. 77]

6. Poeletšo ya sekafoko:

Ke ge sekafoko se boeeditšwe methalothetong ye mebedi ya go latelana.

Mohlala:

Chris Hani – Mojalefa MJ

- 1 Ba mo nyaka, ba mo nyaka
- 2 Ba mo nyaka, ba mo hwetša
- 3 Ba mo hwetša go sa gopola motho...

[Letl. 52]

7. Poeletšo ya kgopolo:

Kgopolo ye e itšego e boeeditšwe mothalotheong go tliša kgatelelo.

Chris Hani – Mojalefa MJ

- 1 O ile morwa'Hani, o ile

[Letl. 52]

Kgopolo ya go go hlokofala ga Chris Hani e boeeditšwe mothalotheong go gatelela gore a ka se sa boa.

Mohlala:

Chris Hani – Mojalefa MJ

- 1 Ba mo nyaka, ba mo nyaka
- 2 Ba mo nyaka, ba mo hwetša
- 3 Ba mo hwetša go sa gopola motho

[Letl. 52]

Poeletšo ya karolontšu: Ke ge senoko goba dinoko tše di bopago karolo ya lentšu di boeeditšwe.

Mohlala:

Kgarebjana ya ka – Masenya LI

- 1 Kgarebjana ya ka ya bele la mootlwa se ntlhale,
- 2 Kgarebjana ya ka ya theka la mobu se ntlhokomologe,
- 3 Kgarebjana ya ka ya mmala wa lebese se ntlhanogele,
- 4 Kgarebjana ya ka ya nko ya lenono se ntlhanamele,
- 5 Kgale ke go tsoma ke le **moremawa barema** ke go humane.

[Letl. 145]

Mohlala:

Chris Hani – Mojalefa MJ

- 1 Ba e **hlekenetša** ya ba **mohlekemohleke**;
- 2 Tshenyo ya ntšhwa borumolane;
- 3 Le ge e ile ya kgwathwa ekonomi
- 4 Fela Modimo o phala ba bošego;
- 5 Tielelo ya thoma go tielela.

[Letl. 52]

8. Poeletšo ya tumanoši:

Ke ge tumanoši ye e itšego e boeeditšwe gantši go feta tše dingwe mothalothetong o tee go tšweletša mošito/moretheto.

Mohlala:

Mpša ya tswetši – Masenya LI

- 1 **O** mpšampša ga **o** tšofale, ga **o** fele pelo, ga **o** lape,

[Letl. 142]

9. Poeletšokgaotši:

Poeletšo ya mantšu e bonala temanathetong ka mokgwa wa go kgaola methalotheto ye mebedi/meraro ya go thoma ka go swana. Re ka re mothalotheto wa 1 o kwana le wa 5, e kgaotšwe ke methalotheto ye 3 yeo e sa kwanego le yona.

Kgarebjana ya ka – Masenya LI

1. **Ke** sepela nke ga ke ithome o ntlhatswitše bjalo ka lesea,
2. Ka ditlolo o mhinthile kgarebe twešamasogana,
3. Wena kgarebe ya ka ke a go rata o nkalela a borutho malao,
4. Wena ke wena mahlong a batho ke na le mahlo a manyabonyabo,
5. **Ke** kgale o nkgana lehono ke a go leboga o ntlhokometše ka kganyogo.

[Letl. 146]

Methalotheto ya 1 le 5 e kgaotšwe ke ya 2, 3 le wa 4.

10. Poeletšopotlanyi:

Poeletšo ya mantšu e bonala temanathetong ka mokgwa wa go putla mothalotheto o tee. Re ka re mothalotheto wa 1 o kwana le wa 3, go putlilwe mothalotheto wa 2 wo o sa kwanego le yona.

Mohlala:

Nkgotsofatše ke go kgotsofatše – Tauatsoala MJ

Nkgotsofatše ke go kgotsofatše re kgotsofatšane
Re kgotsofatšane re sa tšhelane phori mahlong.
Nkgotsofatšeke go kgotsofatše ke be mokgotsofatšwa,
Re kgotsofatšane re mila ka nkotee pepeneneng,
Re se tlo ikgoboša kgobošo ya selata sa balata ruri.

[Letl. 77]

11. Makgethepolelo/Potšišoretoriki:

Ke potšišo yeo sereti se e botšišago e sa nyake karabo. Potšišo ye sereti se e botšiša se dutše se tseba karabo ya yona, nepo e le go gatelela kgopolo ye e itšego.

Mohola wa Makgethepolelo/Potšišoretoriki:

Hlokomela: Potšišoretoriki nakong ye nngwe e tšwelela go se na leswaopotšišo. Sereti se ka diriša lebotšiši leo le itšego.

Mohlala:

A itheng? – Ngake ME

...A itheng banešo Yogodimo
Gobane a le fa molao, le a o tshela;
A se le fe, le a hlobaela?

[Letl. 68]

12. Kelelothalo/Kgopolokeledi/Kgopolotšweledi/Entšampamente:

Ke ge kgopolo ye e itšego ya mothalotheto e fetela mothalothetong wa go latela. Nakong ye nngwe ga e felele mothalothetong wa bobedi fela, temanatheto ka moka e ka ba le kelelothalo.

Mohlala:

Bjola bophelo ke bo katakatela ka sa morago – Mamabolo M

- 1 Ka ntakapedi ke bo bone ke thole mahlong a sehlafe,
- 2 Dihlaeng tša ka bo nkgalaketše wa sekgopha ke kwele,
- 3 Go hlwa ke orela sebatana se tee le bjona**
- 4 Ke go ikgogelela matswabadi, bogwahla le boitsholo...**

[Letl. 96]

Sereti se tšweletša kgopolo ya gore go tšwela pele ka bophelo bjo go ka se tlišetša mathata. Kgopolo ye e thomile mothalothetong wa 3 gomme ya felela go wa 4.

Hlokomela: Kelelothalo/kgopolokeledi/kgopolotšweledi/entšampamente ga re e bone re a e kwa. Le ge go ka ba le fegelwana goba sekafegelwana mafelelong a mothalotheto, ge e le gona e tla no kwagala.

13. Kgetho le tirišo ya mantšu:

Ke tirišo ya mantšu ka mokgwa wo e sego wa setlwaedi go tšweletša kgopolo/dikgopolo.

Mohlala:

O Ilelang? – Mashilo PM

- 1 O ntšhiile nyanyeng tadimeng ya bophelo
- 2 Ke **kobakoba** bokangwajana waThibiri,
- 3 Mathaka o re o ntshegiša ditšwaramarokgo nyatšabophelo,
- 4 Motonwana o **penapeniša** bokasekhwiri

[Letl. 125]

Kobakoba – ke go mo šala morago ka go mo rapeletša.

Penapeniša – Go sepela ka boikgantšho

Hlokomela: Kgetho le tirišo ya mantšu e ka tšweletša dikgopolo, maikutlo, tshwantšhokgopolo, bj.bj. Mohlahlobi o tla go hlahla ntlheng ye, mohlala: A ka re laetša ka fao sereti se dirišitšego kgetho ya mantšu go tšweletša maikutlo/tshwantšhokgopolo ka gona seretong se.

14. Mainatheto:

Ke maina a go ikgetha a theto ao sereti se a dirišago seretong. Ona a hwetšwa kudu diretong tša thetotumišo ya segologolo.

Mohlala:

Thepudi – Mashilo PM

- 1 “Kgomo e a tshwa!”
- 2 “E gangwa ke mang?”
- 3 “E gangwa ke nna Thepudi **mothontshororo**,
- 4 Thepudi ke **mothomatepetepe** motho wa go tsošološa madiba.
- 5 Ke motšofe ke tšofetše wa go wela kgwahlana
- 6 Fela ge e le bjang ke ja bjo botalana bokamohlaka,
- 7 Gobane bja go hlabja ke naka bo ka ntsentšha mokgohlwane....

[Letl.130]

15. Tshwantšhokgopolo:

Ke go bona seo sereti se se tšweletšago ka leihlo la kgopolo. Sereti se re bopela seswantšho sa seo se se tšweletšago ka tirišo ya dikapolelo, dika, diema, kgetho le tirišo ya mantšu le diripa tše dingwe tša polelo.

Mohlala:

Nkgotsofatše ke go kgotsofatše – Tauatsoala MJ

- 1 Nkgotsofatše ke go kgotsofatše re kgotsofatšane,
- 2 Re kgotsofatšane **re sa tšhelane phori mahlong.**
- 3 Nkgotsofatše ke go kgotsofaditše ke be mokgotsofatšwa gane,
- 4 Re kgotsofatšane re mila ka nkotee pepeneneng,
- 5 Re se tlo ikgoboša kgobošo ya selata sa balata ruri.

[Letl. 77 - 78]

Temanathetong ye sereti se dirišitše seka mothalotheong wa 2 go tšweletša seswantšho sa batho bao ba phelago mmogo, ba tshephana, ba sa forane ebile ba kgotsofatšana. Se ke seo se nyakwago ke sereti go seretwa seretong se.

16. Morumokwano:

Ke kwano ya medumo/dinoko mafelelong a methalotheto ye mebedi. Go na le mehuta ye mmalwa ya merumokwano e lego:

- **Morumokwanoputla/putlanyi:**

Senoko se se rumago mothalotheo wa 1 se swana le senoko se se rumago mothalotheo wa 3 mo temanathetong.

Mohlala:

Serope sa mabu a Afrika – Mphasha LE

- 1 Re se se phaketše bangwe se ka tla sa re bipela,
- 2 Gobane ga se ngwege, ebile ga se fele,
- 3 Ba go ipha sona ka kgang a ba dio tlogela,
- 4 Gobane ba bantši se ba meditše, ebile se sa tlile go ba putetša.

[Letl. 119]

Mohlala:

Thaka e tshese – Rakoma MM

- 1 Tihakahlakano ke ya eng?
- 2 Tsela le tla e bona neng?
- 3 Ba le lwetše balwelatokologo,
- 4 La lokologa la ba kgatelelong...

[Letl. 72]

○ **Morumokwakgaotši:**

Senoko se se rumago mothalotheo wa 1 se swana le senoko se se rumago mothalotheo wa 4 mo temanathetong.

Mohlala:

Serope sa mabu a AFrika – Mphasha L

Go rwalelana marumo a re tlogeleng,
Tsebang gore ya ja nngwe ga e none,
Go išana ka fase ga mabu ga se go rarolla bothata,
Go kgotlelelana le go le balelana a re ithuteng.

[Letl. 119]

○ **Morumokwanobedi:**

Ke ge mantšu a mabedi methalothetong ya go latelana soneteng a ruma ka go swana.

Mohlala:

O Lilelang? – Mashilo PM

- 1 Gobane la rena leratorato le llwe ke tshwele,
- 2 Ge e le wena ka dibita tša mare wa le tshwela ka swele.

[Letl. 125]

○ **Morumokwanotia:**

Ke ge senoko le seripa di boeleditšwe mo mantšung a go se swane ka sebopego mafelelong a mothalotheo. Ntlheng ye ditumanoši tšeo di tlogo pele ga senoko gammogo le senoko di a swana (ditumanoši le dinoko di a swana)

Mohlala:

Serope sa mabu a Afrika – Mphasha LE

- 1 Rope se sa kgomo ke s arena a re se ngwathelaneng,
- 2 Goba le tshetla a re tlogeleng,
- 3 Bana ba mpa ga ba ke ba timana,
- 4 Ruri ba ngwathelana hlogwana ya tšie

[Letl. 118]

○ **Morumokwanotshadi:**

Ke ge senoko le seripa di boeleditšwe mo mantšung a go se swane ka sebopego mafelelong a mothalotheo. Ntlheng ye ditumanoši tšeo di tlogo pele ga dinoko di a fapana mola dinoko di swana.

Mohlala:

Ga se ka phošo – Malebana FJR

- 1 Re fodiša dinala o le okelong bja Mankweng,
- 2 Hlabja ke letšididi mefefana e hlabje ke dihlolong –
- 3 O kotsinkele o kotsinkelela Ntji sekolong
- 4 Moo dithakana di go letilego ka pelobohloko.

[Letl. 61]

17. Moko:

Ke kgwekgwe ya sereto.

Mohlala: O llelang? – Mashilo PM

Seretwa se tlogetše sereti sa ya thakeng tša sona. Dithaka tša seretwa tša bapala ka sona, gomme seretwa sa boela go sereti. Sereti se gana go se amogela se re se boele mo se tšwago ka ge lerato le leo se bego se na le lona go sona le fedile.

18. Molaetša:

Ke thuto ye sereti se ratago go e fihliša go babadi/batheeletši ba sereto.

Mohlala: Ga se ka phošo – Malebana FJR

Sereti se tšweletša molaetša wa gore batho ba swanetše go tlogele go bolela ditaba tša batho ba se na bohlatse bja tšona ka ge ba ka ba bakela madimabe bophelong.

19. Moya wo o fokago/Atmosfere:

Ke seemo seo se renago ka gare ga sereto go lebeletšwe diteng tša sona.

Mohlala: Mpša ya tswetši – Masenya LI

Go rena moya wa manyami ka ge mpša/lehu le fetša setšhaba ebile le sa kgotsofale, godimo ga moo le e tla nako ye nngwe le ye nngwe le sa laletše.

20. Maikutlo:

Ke ka mokgwa wo mmadi wa sereto a ikwago ka gona ge a bala sereto gomme a be a kgona go akanya ka fao sereti se ikwago ka gona. Go na le maikutlo a sereti le maikutlo a mmadi. Maikutlo a a ka swana goba a fapana.

Mohlala:

Bjola bophelo ke bo katakatela ka sa morago – Mamabolo M

Maikutlo a sereti

Sereti se tšweletša maikutlo a boitsholo ka bophelo bjo se bego se bo phela bja go se loke

Maikutlo a mmadi

Hlokomela: Maikutlo a barutwana a tla fapana go ya le ka kwešišo ya diteng tša sereto.

Maikutlo a lethabo.

Ke thabišwa ke ge sereti se kgonne go lemoga ditlamorago tša bophelo bja go se loke.

Maikutlo a kwelobohloko.

Ke kwela sereti bohloko ka ge se ithutile ka letlalo se šetše le dingalo le matswabadi

Maikutlo a manyami.

Ke nyamišwa ke ge sereti se phetše bophelo bja go se loke sa ba sa tsena mathateng.

21. Leekiši:

Ke kekišo ya modumo go tšweletša maikutlo le maitemogelo.

Mohola wa leekiši:

Leekiši le dirišwa go gatelela kgopolo ye e tšwelelago mothalothetong

Mohlala:

Chris Hani – Mojalefa MJ

- 1 E hlabile fase ka lenaka ye kgolo;
- 2 Mokgapamogolo o wele **tuu!** Ka lefase
- 3 Dithaga ka fase tša lla bošagašaga;
- 4 O ile morwa' Hani, o ile.

[Letl. 51 - 52]

- Leekiši **tuu!** le laetša modumo wo o tšweletšwago ke mokgapa ge o wele, dinonyana tša lla ka lebaka la tahlego ya go hloka bodulo ka ge dihloga di tšwerwe ke meetse
- Mo seretong se tlhokofalo ya Chris Hani e tlišitše tahlegelo setšhabeng.

22. Tshwantšhanyo:

Ke mo go bapetšwago dilo tše pedi tšeo di sa swanego. Tshwantšhanyo e tsebja ka: bjalo ka, boka, eke ke, o kare ke, nke ke, bj.bj

Mohlala:

Thaka e tshese – Rakoma MM

- 1 ...**E ela boka noka** ye e sa gopego,
- 2 Ba a le lela ebile ba a le llela.
- 3 Difahlego **di oma boka letlakala.**

[Letl. 72 - 73]

Sereti se bapetša go ela ga megokgo le noka. Se se laetša gore ba lla go ya go ile.

23. Tshwanšhišo:

Ke ge sereti se bapetša selo se sengwe le se sengwe. Tshwantšhišo e tsebja ka '**ke**' le '**O**'

Mohlala:

Mpša ya tswetši – Masenya LI

- 1 **O** mpšampša ga o tšofale, ga o fele pelo, ga o lape,
- 2 **O** moremarema ga o ile phoofolo, bana o remela tšohle,

[Letl.142]

- Sereti se swantšha lehu le mpša ka ge le sa kgotsofale. Sereti se swantšha lehu

le morema ka ge le sa kgethe

24. Tlemanyithalo/Kgokanyi:

Ke ge lentšu goba sekafoko se ruma mothalotheo ebile se thoma mothalotheo wa go latela. Mohola wa yona ke go tlemagantšha methalotheo ntle le go diriša makopanyi nepokgolo e le go gatelela kgopolo ye e itšego.

Mohlala:

Nkgotsofatše ke go kgotsofatše – Tauatsoala MJ

- 1 Nkgotsofatše ke go kgotsofatše **re kgotsofatšane**
- 2 **Re kgotsofatšane** re sa tšhelane phori mahlong.
- 3 Nkgotsofatše ke go kgotsofatše ke be mokgotsofatšwa,
- 4 Re kgotsofatšane re mila ka nkotee pepeneneng,
- 5 Re se tlo ikgoboša kgobošo ya selata sa balata ruri.

[Letl. 77 – 78]

25. Mothofatšo:

Selo seo e sego motho se fiwa dika tša bomotho.

Mohlala:

Mpša ya tswetši – Masenya LI

- 1 Mong wa gago o na le letsogo la dimpša ke a mo rata,
- 2 O kgethile lephefo **la go hlaletša bana**,
- 3 Wa gana ka bona ge ba bonwa,
- 4 Wa ba selela o ba beile sehubeng
- 5 Madulong a bogoši setulong se se tšhabegago.

[Letl. 141 - 142]

Ela hloko: Ditemanathetong tša sereto se ka moka, lehu le mothofaditšwe. Moreti o tšweletša kgopolo ya gore lehu le a phela, le filwe dika tša bomotho

Mohlala:

Le hlaletša bana mola e se motho le sa belege

26. Kemedi:

Selo se sengwe se emela se sengwe.

Mohlala:

O gorogile – Mohlamonyane JN

- 1 Kganthe Modimo ga a fole patše,
- 2 O mo lokolotše Tate, Ramaatla, Kukamadišhaba,
- 3 **Lerumo la setšhaba** la mo gobela mogobo wa bagale.

[Letl. 134]

Lerumo la setšhaba e emela mokgatlo wa go lwela tokologo wa ANC.

27. Sekai:

Sereti se diriša selo se sengwe go kaya/šupa se sengwe.

Mohlala: Kgarebjana ya ka – Masenya LI

Kgarebjana e kaya/šupa sefatanaga.

28. Phefelo/pebofatšo:

Tšhomišo ya polelo ya go hlompha go efoga ya maroga le ya go befa.

Mohlala: Thepudi – Mashilo PM

Thepudi – Mashilo PM

- 1 ...Fela ge e le **bjang** ke ja bjo botalana bokamohlaka,
- 2 Gobane **bja go hlabja ke naka** bo ka ntsentšha mokgohlwane.

[Letl. 130]

Sereti se dirišitše bjang bja go hlabja ke naka sebakeng sa gore bakgekolo ba go tšofala.

29. Dibokantšu:

Ke mantšu ao a bopilwego ka diripa tše pedi goba go feta tša polelo.

Mohlala:

O gorogile – Mohlamonyane JN

- 1 O gorogile senatla sa Afrika **nagasello**,
- 2 O boile gae Gauteng **motsemollakoma**,
- 3 O tsene gae Transfala a farafarilwe ke **bannatia**,

[Letl. 133]

30. Onomatopia:

Tšhomišo ya lentšu/leina le le reeletšwego go ya ka modumo wa selo seo se o dirago. Ke malatelamodumo.

Mohlala:

Chris Hani – Mojalefa MJ

- 1 E hlabile fase ka lenaka ye kgolo;
- 2 Mokgapamogolo o wele tuu! ka lefase
- 3 Dithaga ka fase tša lla **bošagašaga**;
- 4 O ile morwa' Hani, o ile.

[Letl.51 - 52]

31. Oksimorone/Tumelokganetši:

Ke Tšhomišo ya dikgopolo tšeo di ganetšanago/thulanago mothalotheong go gatelela kgopolo ye e itšego.

Mohlala:

O ilelang? – Mashilo PM

Homola boka leswiswi o mone **bose** bja **mogalakane**,
Goba o ye go nyaka thušo go bago bagwera dikgopana,
Gobane ka ga ka go fedile go lekane.
Gobane la rena leratorato le llwe ke tshwele,
Ge e le wena ka dibita tša mare wa le tshwela ka swele.

[Letl. 130]

Homola bokaleswiswi o mone **bose** bja **mogalakane**.

Sereti se tšweletša moya wa kgegeo go seretwa gore le ge go se bose se ipshine

32. Kgakantšo:

E šomišwa go nyenyefatša dilo ka tsebo e sego tše nnyane

Mohlala:

Thepudi – Mashilo Mashilo PM

- 1 Ge a nkwerwa masogana
- 2 A re nna ke ba sepela ka fase bokathete,
- 3 E le ge a re mereana ke šomiša ya go utla **maebana**.
- 4 Nna ke bjalo ka kgotlaomone ke phala ba bantši,

[Letl. 130]

Mereana ya go utla maebana - -ana e laetša go nyenyefatša maeba.

33. Phetolaina:

Ke ge selo se sengwe se reelwa leina le lengwe.

Mohlala:

Chris Hani – Mojalefa MJ

- 1 ...O re phuthile ka diphego tšago;
- 2 Badimo ba go amogele **Bokgalaka**;
- 3 Modimogo romele barongwa bagwe;
- 4 Robala ka khutšo senatla sa lefase.

[Letl. 52]

Sereti se šomišitše leina le Bokgalaka sebakeng sa legodimong, fao re dumelago gore motho ge a hlokofala o ya gona. Sereti se go bitša Bokgalaka.

34. Pheteletšo:

Sereti se godiša se sengwe ka lebaka.

Mohlala:

Chris Hani – Mojalefa MJ

- 1 Sellomadi sa thenkgollwa le ke bahlapetši;
- 2 Ba gagwe ba lla keledimothopo;
- 3 Naga ya gešo ya tsenwa ke poifo,
- 4 Gwa šašarakana, gwa nkga go se go bole;
- 5 Khutšo ya tsenwa ke poifo le tlepane.

[Letl. 52]

- Sellomadi – motho le ge a ka lla bjang kapa bjang a ka se tšwe madi. Sello se feteleditšwe e le sešupo sa go kwa bohloko kudu.

35. Tlogelo:

Ke thekniki yeo e dirišwago ge go na le seo se tlogetšwego lentšung. Go ka tlogelwa hlogo ya lentšu goba karolo ye nngwe ya lentšu. E ka lemogwa gape le ka tirišo ya leswao la lenalana.

Mohlala:

Ga se ka phošo – Malebana FJR

- 1 E hlobja e gaela ke konokono tša **koša’bošego**?
- 2 Re fodiša dinala o le **okelong** bja Mankweng

[Letl. 60 - 61]

36. Thaladi:

Ke mohuta wa leswao leo le laetšago gore kgopolo ya mothalotheo ga se e felele e tšwela pele mothalotheo wa go latela.

Mohlala:

Ga se ka phošo – Malebana FJR

- 1 Re fodiša dinala o le okelong bja Mankweng,
- 2 Hlabja ke letšididi mafefana e hlabje ke dihlontšong –
- 3 O kotsinkele o kotsinkelela Ntji sekolong
- 4 Moo dithakana di go letilego ka pelobohloko.

[Letl. 60 – 61]

Mohlala wa dithekniki/mareo a theto sereto ka sereto

CHRIS HANI [Letl 51 – 52]

Tlogelo

E hlabile fase ka lenaka
O ile **morwa' Hani**, o ile
O sepele gabotse Chris **morwa' Hani**
O re phuphile ka diphego **tšago**
Modimo a go romela barongwa **bagwe**

Mothofatšo

E hlabile fase ka lenaka
Naga ya gešo ya tsenwa ke poifo
Khutšo ya tsenwa ke poifo le tlepane
Le ge e ile ya kgwathwa ekonomi
Tielelo ya thoma go tielela

Metara/ Sešura

O re lotile, re a leboga

Poeletšogare

E hlabile fase **ka** lenaka ye kgolo
Mokgapamogolo o wele tuu! **ka** lefase

A išwa tlihabong **a** hloka molato;
Le ge **a** šikere le a rena mahloko;

Ba **mo** nyaka, **ba** mo nyaka
Ba **mo** nyaka, **ba** mo hwetša

Ba mo **nyaka**, ba **monyaka**
Ba mo **nyaka**, ba **mohwetša**

Ba e hlekenetša **ya** ba mohlekemohleke
Tshenyo **ya** ntšhwaborumolane

O re lotile, **re** a leboga
O **re** phuphile ka diphego tšago;

Badimo ba **go** amogele Bokgalaka
Modimo a **go** romela barongwa bagwe

Poeletšo ya kgopolo

Ba mo nyaka, ba mo nyaka
Ba mo nyaka, ba mo hwetša

Poeletšothomi

Ba mo nyaka, ba mo nyaka
Ba mo nyaka, ba mo hwetša
O sepele gabotse Chris morwa' Hani
O re lotile, re a leboga

Poeletšothomi ya sekafoko

Ba mo nyaka, ba mo nyaka
Ba mo nyaka, ba mo hwetša

O re lotile, re a leboga
O re phuphile ka diphegotšago;

Poeletšo ya senoko

Ba e **hlekenetša** ya ba **mhlekehleke**;

Tlemanyithalo/Kgokanyi

Bahlokakhutšo **ba mo nyaka**
Ba mo nyaka, ba mo nyaka
Ba mo nyaka, ba mo hwetša

Bahlokakhutšo ba mo nyaka
Ba mo nyaka, **ba mo nyaka**
Ba mo nyaka, ba mo hwetša

Ba mo nyaka, **ba mo hwetša**
Ba mo hwetša go sa gopola motho;

Dibokantšu

Mokgapamogolo/ sellomadi
Keledimothopo/ bahlokakhutšo

Onomatopia

Bošagašaga

Leekiši

Mokgapamogolo o wele **tuu!** Ka lefase

Dika

E hlabilefase ka lenaka ye kgolo
Gwa nkgankga go se go bole

O LLELANG? [Letl. 125 – 126]

Poeletšothomi

O be o mpitša hihi sethothomoloko setlatla,
O bolela ge ke tšhaba diboro ke tšhoga go phela sebakeng,
O tloga o tiišetša gore ke setlatla sa ditlatla

Gobane ka ga ka go fedile go lekane.

Gobane la rena leratorato le llwe ke tshwele,

Kelelothalo

O ntšhiile nyanyeng tadimeng ya **bophelo**
Ke kobakoba bokangwajana wa Thibiri,

Motonwana o penapeniša **bokasekhwiri**

Nonyana kokotela ya mahlakeng.

Morumokwanoputla/putlanyi

O ntšhiile nyanyeng tadimeng ya **bophelo**
Ke kobakoba bokangwajana wa Thibiri
Mathaka o re o ntshegiša ditšwamarokgo nyatšabophelo,

Ke kobakoba bokangwajanawa Thibiri

Mathaka o re o ntshegiša ditšwamarokgo nyatšabophelo,
Motonwana o penapenišabokasekhwiri

Nonyana kokotela ya mahlakeng.

O be o mpitša hihi sethothomoloko setlatla,
O bolela ge ke tšhaba diboro ke tšhoga go phela sebakeng,

O be o mpitša hihi sethothomoloko setlatla,
O bolela ge ke tšhaba diboro ke tšhoga go phela sebakeng,
O tloga o tiišetša gore ke setlatla sa ditlatla.

Lehono o llelang ngwanyana mothešana?
Homola bokaleswiswi, o mone bose bja mogalakane,
Goba o ye go nyaka thušo go bago bagwera dikgopana,

Morumokwanobedi

Gobane la rena leratorato le llwe ke tshwele,
Ge e le wena ka dibita tša mare wa le tshwela ka swele.

Poeletšogare

O tloga o tiišetša gore ke setlatla sa ditlatla.
Lehono o llelang ngwanenyana mothešana?

Oksimorone

Homola bokaleswiswi o mone bose bja mogalakane,

Tshwantšhanyo

Ke kobakoba bokangwajana waThibiri
Homola bokaleswiswi o mone bose bja mogalakane,

Metara

O bolela ge ke tšhaba diboro / ke tšhoga go phela sebakeng,

THEPUDI – Thetotumišo [Letl. 130]

Kelelathalo

Ge o ekwa ba re nna Thepudi ke **sejato**

Mathaka a bone ge ke a amoga makgarebe,

Ke motšofe ke tšofetše wa go wela kgwahlana

Fela ge e le bjang ke ja bjo botalatala bokamohlaka,

Tshwantšhanyo

A re nna ke ba sepela ka fase **bokathethe**

Nna ke **bjalo ka** kgotlaomone ke phala ba bantši,

Mainatheto

Mothontshororo

Mothomatepetepe

Leleduntsobokwana

Poeletšo

Poeletšothomi

“E gangwa ke mang?”

“E gangwa ke nna Thepudi mothontshororo,”

Poeletšo ya sekafoko

“E gangwa ke mang?”

“E gangwa ke nna Thepudi mothontshororo”

GA SE KA PHOŠO [Letl. 60 - 61] - Thetonyefolo

Tlogelo

Tšatši ka tšatši
Koša' bošego
Tlogolwana
Šobana
Šako
Watleng
A nyako
Yago

Tshwantšhanyo

- Bokameotlelwana e kgakgauthakgabutlana.
- E le makeketwa, makiniiwabokamantebelekwane;
- ...le tsošetša boka motšhišhi
- A kganakganela Ntji **boka lebotlana**

Dika

- Go dutlišwa bobete
- Ka itoma sejabana
- Re fodiša dinala
- Se iše pelomafiša
- Ba hwe bogogoma

Diema

- E hlobja e gaela
- Seupi le ge re ka ithintha se gomaretše
- Tša bona ke tša bonkumapipšakamosela

Kgetho le tirišo ya mantšu

- Kgakgautha
- Mašimathe
- Tladimothwana

Dipoeletšo

Poeletšogare

- Ga se **ka phošo ge tše bjalo di diragetše**–

Tšatši **ka tšatši ka yena go be go llwa**

- Tša re **nx**a o hlabjago ke mašimathe riting sa letswele,
Goba **nx**a le **tswiri ke mafotši a boradikgofakgofane**
- Šako la dumaela **la** kgotsa maatla a Rrawešo,
Bangwe ba swinetša ka **la** swine mankokonono.
- Ka moswane ba **le** tsošetša bokamotšhitši,
Ballišane **le** bomenomašweu mabolayaasega,

Poeletšothomi

Re se foe ka mabarebare a tlhokwanalatsela;

Re eme matlotlošia bjale re a šia,

Poeletšoyasenoko

Le **thuthupe** tša mmamotšhatšharane **mathuthupišwa**

Dibokantšu

- Diyanokeng
- Thorwanatee
- Sejanaga
- Bomenomašweu
- Mabolayaasega
- Sejabana
- Tiromatlabi
- Mailagoboelwa
-

Morumokwano

Morumokwanotshadi

Re fodišadinala o le okelong bja **Mankweng**,

Hlabja ke letšididi mefefana e hlabje ke di**hlong**

Hlabja ke letšididi mefefana e hlabje ke di**hlong** –

O kotsinkele o kotsinkelela Ntji sekol**ong**

Entšampamente

E ka phologa bjang thorwanatee ya moagišane
E hlobja e gaela ke konokono tša koša' bošego?
Hlahlarega o tle o re alele tšona ka botlotla
Re se foe ka mabarebare a tlhokwanalatsela

Thaladi

Hlabja ke letšididi mefefana e hlabje ke dihl**ong** –

Phetolaina

Diyanokeng ka lekoko di mo kgakgautha

NKGOTSO FATŠE KE GO KGOTSO FATŠE [Letl. 77 – 79]

Papadišantšu

Nkgotsofatše ke go **kgotsofatše** re **kgotsofatšane**,

Re **kgotsofatšane** re sa tšhelane phorimahlong.

Nkgotsofatše ke go **kgotsofatše** ke be **mokgotsofatšwagane**

Ke be ke re kotse re tla amogetšana komatona ya bophelo,

O **mpotegele** ke go **botegele** re **botegelane** re be **babotegi**

Poeletšopotlanyi

Nkgotsofatše ke go **kgotsofatše** re **kgotsofatšane**,

Re **kgotsofatšane** re sa tšhelane phorimahlong.

Nkgotsofatše ke go **kgotsofatše** ke be **mokgotsofatšwa gane**

Morumokwanopotla/putlanyi

Nkgotsofatše ke go **kgotsofatše** re **kgotsofatšane**,

Re **kgotsofatšane** re satšhelanephorimahlong.

Nkgotsofatše ke go **kgotsofatše** ke be **mokgotsofatšwagane**

Morumokwanopotla/putlanyi

O nkwe o be o nkwešišewabosešane,

Go tlogalehonobenodinao di hlanamele la kalapa,

Go tlo go tšhelamahloke go latolalatangyabosešane,

Ke be ke re kotse re tlaamogetšanakomatonayabophelo,

O mpotegeleke go botegele re botegelane re be babotegi

Re metšišemofetikatsela mare kakamogetšano e se la bofelo,

Poeletšopotlanyi

Lehono gešo ba wele ka sefahlego ka matolo ba burame,

Gešo lehu le gorogile le itopetše le išitše botsebjakelona

Lehono o ntlhapa diatla o šupa le le godimo go se tseny eletsogo

Nkgotsofatše ke go kgotsofatše re kgotsofatšane,

Re kgotsofatšane re sa tšhelane phorimahlong.

Nkgotsofatše ke go kgotsofatše ke be mokgotsofatšwa gane

Poeletšothomi

Go tloga lehono beno dinao di hlanamele la ka lapa,

Go tlo go tšhela mahlo ke go latola latolang yabosešane,

Mothofatšo

...tlala e hlape diatla ka bona le bona.

Kelelothalo

O thuntšha meši ka dinko, o bolela o ka itoma sejabana

Ge bešo ba ka neelwa selotwapotleng go etša beno maloba.

Megokgo e tsorotlago marameng a ka bokalewatle la Intia

E hlatsela go ruruga ga pelo ya ka ke morurugiruri.

Tshwantšhanyo

Megokgo e tsorotlago marameng a ka **bokalewatle la Intia**

Pheteletšo

Megokgo e tsorotlago marameng a ka bokalewatle la Intia

Dika

O thuntšha meši ka dinko

O ba lešitše nta

Bo ferehlile pitša ya ntwā

Le mphetogetše mootlwa

16. Dipotšišo tše telele tša theto

Ka fase ga dipotšišo tše telele tša theto, thoma ka go ithuta diteori tša tšona. Mo re šupa tlhalošo ya sererwa. Ge o araba potšišo ye telele, o swanetše go thoma ka go ngwala tlhalošo ye e tseneletšego ya sererwa. Kua tlase go 19 go tla latela mehlala ya dikarabo tša dipotšišo tše. Hlokomela ka fao dipotšišo di arabjago ka gona gomme o tšee malebeši.

17. Mehlala ya dipotšišo tše telele tša theto

1. Hlama tshekatsheko ye e kgodišago ya sereto sa ka tlase o lebeletše:

(a) Mohuta wa sereto.

(b) Sebopego sa ka ntle sa sereto (methalotheto le ditemanatheto)[10]

O LLELANG? – MASHILO PM

- 1 O ntšhiile nyanyeng tadimeng ya bophelo
- 2 Ke kobakoba boka ngwajana wa Thibiri,
- 3 Mathaka o re o ntshegiša ditšwaramarokgo nyatšabophelo,
- 4 Motonwana o penapeniša boka sekhwiri
- 5 Nonyana kokotela ya mahlakeng.
- 6 O be o mpitša hihi sethohomoloko setlatla,
- 7 O bolela ge ke tšhaba diboro ke tšhoga go phela sebakeng,
- 8 O tloga o tiišetša gore ke setlatla sa ditlatla.
- 9 Lehono o llelang ngwanyana mothepana?
- 10 Homola boka leswiswi o mone bose bja mogalakane,
- 11 Goba o ye go nyaka thušo go bago bagwera dikgopana,
- 12 Gobane ka ga ka go fedile go lekane.
- 13 Gobane la rena leratorato le llwe ke tshwele,
- 14 Ge e le wena ka dibita tša mare wa le tshwela ka swele.

[Letl. 125]

2. Ahlaahla **sebopego sa sereto** se o lebeletše dinyakwa tša seretotumišo. [10]

THEPUDI – MASHILO PM

- 1 “Kgomo e a tshwa!”
- 2 “E gangwa ke mang?”
- 3 “E gangwa ke nna Thepudi mothontshororo,
- 4 Thepudi ke mothomatepetepe motho wa go tsošološa madiba.
- 5 Ke motšofe ke tšofetše wa go wela kgwahlana,
- 6 Fela ge e le bjang ke ja bjo botalana bokamohlaka,
- 7 Gobane bja go hlaba ke naka bo ka ntsentšha mokgohlwane.
- 8 Ge o ekwa ba re nna Thepudi ke sejato,
- 9 Mathaka a bone ge ke a amoga makgarebe;
- 10 Ke tloga ke a šupa ka la ka leleduntsobokwana,
- 11 Yona thitelwanaboreletšana lerita la makgwathasawane,
- 12 Lerita le llege megopo ya bommagomosadi fela.
- 13 Le se nnyatšeng mmele go šošobana lena makgarebe,
- 14 Khudumphato ke fa motšhaotšhele,
- 15 Go nna wa re o tloga wa be menotosi o tokonya leboelela,
- 16 O tloga o etša katse selo sa maruthorutho.
- 17 Ge a nkwera masogana,
- 18 A re nna ke ba sepela ka fase bokathete,
- 19 E le ge a re mereana ke šomiša ya go utla maebana.
- 20 Nna ke bjalo ka kgotlaomone ke phala ba bantši,
- 21 Ke tloga ke phala ba bantši ba dilete makgaleraga.
- 22 Ka selotwapotleng le gona ke a fologa,
- 23 Gobane wena o sa fologego lesogana,
- 24 Ka mahlo o tla ja go bona,
- 25 Wa šebetša ka go nyama menyamo.”

[Letl. 130]

3. Sekaseka ka fao sereti se dirišitšego **tšhwantšhanyo** seretong sa ka tlase. [10]

O LLELANG? – MASHILO PM

- 1 O ntšhiile nyanyeng tadimeng ya bophelo
- 2 Ke kobakoba boka ngwajana wa Thibiri,
- 3 Mathaka o re o ntshegiša ditšwaramarokgo nyatšabophelo,
- 4 Motonwana o penapeniša boka sekhwiri
- 5 Nonyana kokotela ya mahlakeng.
- 6 O be o mpitša hihi sethohomoloko setlatla,
- 7 O bolela ge ke tšhaba diboro ke tšhoga go phela sebakeng,
- 8 O tloga o tiišetša gore ke setlatla sa ditlatla.
- 9 Lehono o llelang ngwanyana mothešana?
- 10 Homola boka leswiswi o mone bose bja mogalakane,
- 11 Goba o ye go nyaka thušo go bago bagwera dikgopana,
- 12 Gobane ka ga ka go fedile go lekane.
- 13 Gobane la rena leratorato le llwe ke tshwele,
- 14 Ge e le wena ka dibita tša mare wa le tshwela ka swele.

[Letl. 125]

4. Re alele tshekatsheko ye enwešago a mokgako ya **poeletšo** seretong sa ka tlase o lebeletše boemo bja dikarolopolelo. [10]

KGAREBJANA YA KA – MASENYA LI

- 1 Kgarebjana ya ka ya bele la mootlwa se ntlhale,
- 2 Kgarebjana ya ka ya theka la mobu se ntlhokomologe,
- 3 Kgarebjana ya ka ya mmala wa lebese se ntlhanamele,
- 4 Kgarebjana ya ka ya nko ya lenono se ntlhanogege,
- 5 Kgale ke go tsoma ke le morema wa barema ke go humane.

- 6 Ka diatla ke go bekile o ngwetši ya ka,
- 7 Ka ga ka mpa ke tla tia ka lenono ka tsatsanka,
- 8 Ka etša masogana ka ja koto ka ngwetši ya ka,
- 9 Ka ikhwetša ke le mmasebotsana ke eja mphufutšo wa phatla ya ka,
- 10 Ke re ke sepela le mekgotha gwa itsharwa mahlaa.

- 11 Ke sepela nke ga ke ithome o ntlhatswitše bjalo ka lesea,
- 12 Ka ditlolo o mphinthile kgarebe twešamasogana,
- 13 Wena kgarebe ya ka ke a go rata o nkalela a borutho malao,
- 14 Wena ka wena mahlong a batho ke na le mahlo a manyabonyabo,
- 15 Ke kgale o nkgana lehono ke a go leboga o ntlhokometše ka kganyogo.

- 16 Ka leselaphutiana o nntšha noga maleng,
- 17 Ge le swara dithaba ka morago wa mpha tša go se fahle teng,
- 18 Ka lota gore e be sefihlolo sa ka moso,
- 19 Ruri o se mphuralele ka šala ke ikgonere ka bjona bogotoko,
- 20 Ka tla ka fetoga seebela mokhora wo o mphago wona wa mphetogela lepogo.

- 21 Makgarebe ge a ka kgoba morwa wa ka le morwedi ba ka nyala wena,
- 22 Mohlang ke melago a mararo ba ipatolla ka wena,
- 23 Malapeng a bona ba tlapa bja go kgwahla bodupa,
- 24 Malaong ba tsena ka tše di bipetšwego dimpa,
- 25 Mesong ba se go hlale o ka tla wa bolawa ke bodutu.

- 26 Ruri o mphuthile magole kgarebe ya ka ke a go rerešetša,

27 Ge masogana maetišong a etišitše a ona pele
28 Le nna ka wena ke a ikhomotša,
29Ka wena ke kgona go tseba dikwata le tlhompfo,
30Ka wena ke tseba go ralala le dilete ka sepela ke go tepeletša.

31Ke lekgoba la gago ke a ikgantšha ka wena ka mešogofela,
32Wena le nna re monwana le lenala,
33Re se tsoge re kgaogane hle! Ra kgaogana ke hwile la pitšana,
34Ga ke nyake go lla sa go se fele sello.

[Letl. 145–146]

5. Ahlaahla **metara** o lebeletše molawana wa kgaogano le molawana wa kwano mothalothetong wa 16 seretong se. **[10]**

CHRIS HANI – MOJALEFA MJ

1 ... Bahlokakhutšo ba mo nyaka,
2 Ba mo nyaka, ba mo nyaka,
3 Ba mo nyaka, ba mo hwetša,
4 Ba mo hwetša go sa gopola motho;
5 Sellomadi sa thenkgollwa le ke bahlapetši;
6 Ba gagwe ba lla keledimothopo;
7 Naga ya gešo ya tsenwa ke poifo,
8 Gwa šašarakana, gwa nka go se go bole;
9 Khutšo ya tsenwa ke poifo le tlepane.

10 Ba e hlekenetša ya ba mohlekemohleke;
11 Tshenyo ya ntšhwa borumolane;
12 Le ge e ile ya kgwathwa ekonomi
13 Fela Modimo o phala ba bošego;
14 Tielelo ya thoma go tielela.

15 O sepele gabotse Chris morwa' Hani,
16 O re lotile, re a leboga,
17 O re phuphile ka diphego tšago;
18 Badimo ba go amogele Bokgalaka;
19 Modimo a go romele barongwa bagwe;
20 Robala ka khutšo senatla sa lefase.

[Letl. 52]

6. Sekaseka ka fao Sereti se dirišitšego **potšišoretoriki** seretong se. **[10]**

A ITHENG? – NGAKE ME

1 A itheng banešo Yogodimo,
2 Gobane a le fa, le a belaela;
3 A le kuna, le a hlobaela?

4 A itheng Yogodimo banešo
5 Gobane a le phediša, le a lla;
6 A le sesefaletša bophelo, le a lla?

7 A itheng banešo Yogodimo
8 Gobane a le fa molao, le a o tshela;
9 A se le fe le a hlobaela?

- 10 A itheng Yogodimo banešo
- 11 Gobane a le nešetša tša matlorotloro le a lla;
- 12 A le tlišetša komelelo le a ratharatha?

[Letl. 68]

7. Ahlaahla **molaetša** wa sereto se.

[10]

BJOLA BOPHELO KE BO KATAKATELA KA SA MORAGO – MAMABOLO M

- 1 Ka ntakapedi ke bo bone ke thole mahlong a sehlaefi,
- 2 Dihlaeng tša ka bo nkgalaketše wa sekgopha ke kwele,
- 3 Go hlwa ke orela sebatana se tee le bjona
- 4 Ke go ikgogolela matswabadi, bogwahla le boitsholo.
- 5 Ka mehutahuta a ka mabotlelong ke kuketše,
- 6 Kgagolamegolo le dintshe ke galampetše nabo,
- 7 Bophelo bjola ga ke bo sotolle
- 8 Bankane le methepa bo mpharile ka bona ka leboga,
- 9 Eupša ba bile dikgenkgerepe tšeo di segago ka leino le tee
- 10 Mola ka le lengwe di epa.
- 11 Tša bophelo bjola ke di nyakuretše ka kelohlako,
- 12 Go katakatela morago go tšona ke go ikadietša ke bone.
- 13 Lesego le le tamollwago ka fale ke phiri yeo e re dikologago,
- 14 Menwešano le mekgogišano yela ke bohwirihwiri re diranago,
- 15 Ke phonkgetše ka gare ga tšona dingalo tša nthuta setho.

[Letl. 96–97]

8. **Poeletšothomi** seretong se e dirišitšwe ka mokgwa wa maleba. Ganetša goba o dumele kgopolo ye ka mehlala ya maleba.

[10]

O GOROGILE – MOHLAMONYANE JN

- 1 O gorogile senatla sa Afrika nagasello,
- 2 O boile gae Gauteng motsemollakoma,
- 3 O tsene gae Transfala a farafarilwe ke bannatia,
- 4 O fihlile a hwetša ditaba di mo letile,
- 5 O goroga naga e hlakahlakane ka bophara.

- 6 Ke ngwana wa Moafrika yo a tšwago Thoseng,
- 7 O rile a *kobja* mengwagangwaga kgolegong ra nyama,
- 8 Ra gopola mohlako wa kgatelelo manyami,
- 9 Kganthe Modimo ga a fole patše,
- 10 O mo lokolotše Tate, Ramaatla, Kukamadišaba,
- 11 Lerumo la setšhaba la mo gobela mogobo wa bagale.

- 12 Bana ba belegwa ba swana ka megopolo eke mafahla,
- 13 Ba ile ba e hlaba ka meetlwa ya noko le hlong;
- 14 Bagale boMhlaba le boSegwale ba e bogela komatona,
- 15 Mengwaga ba fiwa kotlo ya lehloyo kgolegong,
- 16 Ka kgonthe se sa feleng se a hlola baetena!

- 17 Wena Rolihlahla Mandela, o mogale senatla sa mantho,

- 18 Kgonthe o rile o lokollwa boRamošweu ba kokoroga,
- 19 Ba itshophatshopa eke noga e ripilwe mosela,
- 20 Bogale bja gago bo phološitše Mafrika kgatelelong,
- 21 Aowa, ge e le setulo se ke sa gago, se dule ka nnete.

- 18 O rile go goroga manyami a phuthollwa kobong,
- 19 Bja gago bophelo ga se wabo kwalela ka boiketlo,
- 20 Ba gago ban aba fepšilwe ka leleme la kgatelelo,
- 21 Wa gago mosadi wa ganetšwa go mmona o se lekgwahla,
- 22 Lehono ke nako ya gago ya go ipshina le ya gago meloko.

[Letl. 133–135]

9. Fapantšha **moya wo o fokago**(temanatheto ya 1 le 2) **le maikutlo** (temanatheto ya 3 le 4) mo ditemanathetong tša ka tlase.

[10]

NKGOTSO FATSE KE GO KGOTSO FATŠE – TAUATSOALA MJ

- 1 Nkgotsofatše ke go kgotsofatše re kgotsofatšane,
- 2 Re kgotsofatšane re sa tšhelane phori mahlong.
- 3 Nkgotsofatše ke go kgotsofaditše ke be mokgotsofatšwa gane,
- 4 Re kgotsofantšane re milaka nkotee pepeneneng,
- 5 Re se tlo ikgoboša ya selata sa balata ruri...
- 6 ...Ke be ke re kotse re tla amogetšana komatona ya bophelo,
- 7 O mpo tegele ke go botegele re botegeleane re be babotegi,
- 8 Re metšiše mofetikatsela mare ka kamogetšano e se la bofelo,
- 9 E se la bofelo e be mošhaotšhele mohlakamotala ka bobotegi,
- 10 Gore lešo le leno e be ntepa le lešago segwera a itlame ruri.
- 11 Lehono gesso ba wele ka sefahlego ka matolo ba burame,
- 12 Gešo lehu le gorogile le itopetše le išitše botsebjakelona,
- 13 Lehono o ntlhapa diatla o šupa le le godimo go se tsenye letsogo,
- 14 O thuntšha meši ka dinko, o bolela o ka itoma sejabana
- 15 Ge bešo b aka neelwa selotwapotleng go etša beno maloba.
- 16 Pelo ya ka e sa tlotlorega khulwana ya madi,
- 17 Bešo o ba lešitše nta ka legai ka bja gago bopelompe,
- 18 Bja gago bopelompe bo ferehlile pitša ya ntwā o mohlatlegi,
- 19 Megokgo e tsorotlago marameng a ka boka lewatle la Intia
- 20 E hlatsela go ruruga ga pelo ya ka ke morurugi ruri.

[Letl. 78–79]

10. Sekaseka **tirišo ya dika le diema** ditemanathetong tša ka tlase.

[10]

SEROPE SA MABU A AFRIKA – MPHASHA LE

- 1 Kgakgathi ke efe bana ba mpa?
- 2 Re reng re nkgetšana mahwafa?
- 3 Sa mabu serope re bakela eng?
- 4 Ntlolerole ga e tswale kgoši ba gešo.
- 5 Re se filwe ke Mmopatšohle rope se,

- 6 A re se jeng, re thothe wa sona moro re le ka moka,
 7 Sona ge A re fa, mellwane ga se A re segela.
 8 Rena nka re segelana yona?
- 9 Rope se sa kgomo ke sa rena a re se ngwathelaneng,
 10 Go ba le tshetla a re tlogeleng,
 11 Bana ba mpa ga ba ke ba timana,
 12 Ruri ba ngwathelana hlogwana ya tšie.
- 13 Go rwalelana marumo a re tlogeleng,
 14 Tsebang gore ya ja nngwe ga e none,
 15 Go išana ka fase ga mabu ga se go rarolla bothata,
 16 Go kgotlelelana le go lebalelana a re ithuteng.
- 14 Re se se phaketše bangwe se ka tla sa re bipela,
 15 Gobane ga se ngwege, ebile ga se fele,
 16 Ba go ipha sonaka kgang a ba dio tlogela,
 17 Gobane ba bantši se ba meditše, ebile se sa tlile go ba putetša.
- 18 Ka dipolelo go fapana go se re dire manaba,
 19 Gore go thomile go dula mang pele, kae, ga go bohlokwa,
 20 Go bolaelana naga ka moka e le yarena a re tlogeleng,
 21 A re itshwareng Seafrika Maafrica.

[Letl. 118–119]

11. Na Sereti se dirišitše **morumokwano** ka bokgwari seretong se? Tia di lle o lebeletše tirišo ya merumokwano ye e latelago:

- (a) Morumokwanotia
 (b) Morumokwanoputla/putlanyi
 (c) Morumokwanokgaotši

[10]

THAKA E TSEHESE – RAKOMA MM

- 1 Tihakahlakano ke ya eng?
 2 Tsela le tla e bona neng?
 3 Ba le lwetše balwelatokologo,
 4 La lokologa la ba kgatelelong.
- 5 Koša e a kwagala,
 6 Mohlodi e a o bina,
 7 Ditsebe di a thibana
 8 Eupša modumo ke setu fela
- 9 Ntwa ke ya kgakanego,
 10 Le kodumetše le a lwa,
 11 Le feleletša ka go hwa,
 12 Dihlabane ke mekokoba.
- 13 Dithoro tša mabele a šele
 14 Le a ja la ba la di nwa,
 15 Tlala ya no šima e le swere
 16 La feleletša ka go wa.

- 17 Bana le sa le bona
 18 Ebile le nabo,
 19 Sa bona sello ke sa lena,
 20 Mekgato e thiba dinko.
- 21 E gare e a gwaya le a tseba,
 22 Ke tlala ya mokhora wa tokologo,
 23 Tlabego e le aparetše,
 24 Tahlego e le tswetše.
- 25 Leeto ke le letelele,
 26 Phafogang le bule mahlo,
 27 Emang ka maoto
 28 Bokamoso bo se nyelele.
- 29 Tsela ke e tee,
 30 Ikgateng mehlala hle!
 31 Kgauswi ke mo le tšwago,
 32 Kgole ke mo le yago.
- 33 Megokgo ya batswadi ga e fele,
 34 E ela bokanoka ye e sa gopego,
 35 Ba a le lela ebile ba a le llela,
 36 Difahlego di oma bokaletlakala.

[Letl. 72–73]

12. Hlatholla **dikgopolokgolo** tše di rwelwego ke temanatheto ye nngwe le ye nngwe seretong sa ka tlase.

[10]

GA SE KA PHOŠO – MALEBANA FJR

Ga se ka phošo ge tše bjalo di hlagile,
 Tšatši ka tšatši ka yenago be go llwa,
 Diyanokeng ke lekoko di mo kgakgautha
 Bokameotlelwana e kgakgautha kgabutlana.

E ka phologa bjang thorwanatee ya moagišane
 E hlobja e gaela ke konokono tša koša' bošego?
 Tša re nxa o hlabjago ke mašimathe riting sa letswele,
 Goba nxa le tswiri ke mofofotši a borakgofakgofane.

Go dutlišwa bobete be go le gobe bja ka mehla,
 E le makeketwa, makiniwa bokamantebelekwane,
 Wa mogogorupo wa thenwa ka sa magagane,
 A tlo golofatšwa tlogolwana sa Kaika le Ndlhambe.

O phonyokgile lehu ka šobana la tšhwaana,
 A alamelwa ke sejanaga bokatšae la kgogo,
 Šako la dumaela la kgotsa maatla a Rrawešo,
 Bangwe ba swinetša ka la swine mankokonono.

[Letl. 60–61]

13. Ahlaahla **tshwantšhokgopolo** ditemanathetong tša ka tlase o lebeletše seka polelo sa **mothofatšo**.

[10]

MPŠA YA TSWETŠI – MASENYA – LI

- 1 Mong wa gago o na le letsogo la dimpša ke a mo rata,
- 2 O kgethile lephefo la go hlaletša bana,
- 3 Wa gana ka bona ge ba bonwa,
- 4 Wa ba seleda o ba beile bodulabahu
- 5 Madulong a bogoši setulong se se tšhabegago.

- 6 O mpšampša ga o tšofale, ga o fele pelo, ga o lape,
- 7 O moremarema ga o ile phoofolo, bana o remela tšohle,
- 8 Ga o khore, ga o ngwathiše bana, o seleda mang?
- 9 Ga o tšhabe go kgaolwa mogolo malapeng a banna ba bašoro,
- 10 Gobane mašegogare le ge tadi e amuša o a phiphila.

- 11 O šohlile malapa wa tsoša lerole baneng ka go ba amoga motswadi,
- 12 O tshela maope, mawatle, matši le tšona dithaba o gopotše go hula,
- 13 Etšwe a šupa matšatši o iphepa wa ba wa šupa ka monwana,
- 14 O tsena ka sa ka mafuri, ga o bonwe o mokgonyana wa lehodu,
- 15 O lalela ge baoki ba lahla ngana wa hlwaila wa leba ga geno.

- 16 Nta thekeng ke go topile, o šia tše di itekanetšego
- 17 Ka go tseba gore di tla go rutela ba bantši,
- 18 Ka go hwetša go sešo sethotho nka go fega,
- 19 Gobane ke a tseba o tshephile go gomiša tšeo di alamelago tseleng,
- 20 Ka tša go nona tšona nka itoma sejabana ge o ka iphepa.

[Letl. 141–142]

Mešomo ya katišo

Itlwaetšeng mokgwa wa go araba dipotšišo tša mohuta wo ka go ikatiša ka mošongwana wo ka go šoma ka noši goba ka sethaka:

1. Sekaseka **kgethontšu** seretong sa O lilelang? – Mashilo PM. [10]
2. Ahlaahla tirišo ya **oksimorone/tumelokganetši** seretong sa Thaka e tshese. [10]
3. Hlatholla tirišo ya **sešura** mothalotheotong wa 18 wa sereto sa Serope sa mabu a Afrika. Bea šedi ya gago go molawana wa kgaogano le molawana wa kwano. [10]

Hlokomela:

Ga se ka mehla mo karabo ya potšišo e telele e bago le thumo. Thumo karabong ya potšišo ye telele e laolwa ke ka mokgwa wo motlhahlobi a botšišitšego potšišo. Lebelela o inweše ka nkgo go mehlala ya dikarabo tšeo di filwego tša dipotšišo tša ka godimo. Bala potšišo morago o lebelele karabo. Ke gona fao o tlogo kgona go bona mohuta wa dipotšišo tša go nyaka thumo.

Thumo ke boikgopolelo bja molekwa. Molekwa o tšweletša dikgopolo tša gagwe malebana le dintlha tšeo a di ngwetšego. Sa bohlokwa ke gore o laolwa ke potšišo.

18. Mešongwana ya direto

Mošongwana wa 1

Bala sereto saka tlase ka tsenelelo gore o tle o kgone go araba dipotšišo tša go latela.

BJOLA BOPHELO KE BO KATAKATELA KA SA MORAGO – MAMABOLO M

- 1 Ka ntakapedi ke bo bone ke thole mahlong a sehlaefi,
- 2 Dihlaeng tša ka bo nkgalaketše wa sekgopha ke kwele,
- 3 Go hlwa ke orela sebatana se tee le bjona
- 4 Ke go ikgogolela matswabadi, bogwahla le boitsholo.
- 5 Ka mehuthuta a ka mabotlelong ke kuketše,
- 6 Kgagolamegolo le dintshe ke galampetše nabo,
- 7 Bophelo bjola ga ke bo sotolle
- 8 Bankane le methepa bo mpharile ka bona ka leboga,
- 9 Eupša ba bile dikgenkgerepe tšeo di segago ka leino le tee
- 10 Mola ka le lengwe di epa.
- 11 Tša bophelo bjola ke di nyakuretše ka kelohloko,
- 12 Go katakatela morago go tšona ke go ikadietša ke bone.
- 13 Lesego le le tamollwago ka fale ke phiri yeo e re dikologago,
- 14 Menwešano le mekgogišano yela ke bohvirihwiri re diranago,
- 15 Ke phonkgetše ka gare ga tšona dingalo tša nthuta setho.

[Letl. 96–97]

- 1.1 Laetša ka moo tlhalošothwii ya methalotheto ya 5 le 6 e tšweletšago kgopolotlaleletšo ya sereto se. (2)
- 1.2 Ke setlabela sefe sa theto se se dirišitšwego methalothetong ya 3 le 4? Hlaloša tirišo ya sona. (2)
- 1.3 Hlaloša tshwantšhokgopolo yeo e tšwelelago seretong se. (2)
- 1.4 Ke moya ofe wo o fokago seretong se? Tiiša karabo ya gago ka lebaka. (2)
- 1.5 Utolla molaetša wo o tšweletšwago ke sereto se o be o fahlele ka lebaka. (2)
- [10]**

Mošongwana wa 2

Badišiša ditemanatheto tša ka tlase gore o kgone go araba dipotšišo.

O GOROGILE – MOHLAMONYANE JN

- 1 O gorogile senatla sa Afrika nagasello,
- 2 O boile gae Gauteng motsemollakoma,
- 3 O tsene gae Transfala a farafarilwe ke bannatia,
- 4 O fihlile a hwetša ditaba di mo letile,
- 5 O goroga naga e hlakahlakane ka bophara.

- 6 Ke ngwana wa Moafrika yo a tšwago Thoseng,
- 7 O rile a *kobja* mengwagangwaga kgolegong ra nyama,
- 8 Ra gopola mohlako wa kgatelelo manyami,
- 9 Kganthe Modimo ga a fole patše,
- 10 O mo lokolotše Tate, Ramaatla, Kukamaditšaba,
- 11 Lerumo la setšhaba la mo gobela mogobo wa bagale.

- 12 Bana ba belegwa ba swana ka megopolo eke mafahla,
- 13 Ba ile ba e hlaba ka meetlwa ya noko le hlong;
- 14 Bagale boMhlaba le boSegwale ba e bogela komatona,
- 15 Mengwaga ba fiwa kotlo ya lehloyo kgolegong,
- 16 Ka kgonthe se sa feleng se a hlola baetena!

- 17 Wena Rolihlahla Mandela, o mogale senatla sa mantho,
- 18 Kgonthe o rile o lokollwa boRamošweu ba kokoroga,
- 19 Ba itshophatshopa eke noga e ripilwe mosela,
- 20 Bogale bja gago bo phološitše Mafrika kgatelelong,
- 21 Aowa, ge e le setulo se ke sa gago, se dule ka nnete.

[Letl. 133–135]

- 2.1 Tsopola o be o fe mohuta wa poeletšo temanathetong ya 1. (2)
- 2.2 Akaretša diteng tša temanatheto ya 2 ka dintlha TŠE PEDI. (2)
- 2.3 Hlaloša gore sereto se ke sa mohuta mang o be o fe le lebaka. (2)
- 2.4 Tšweletša molawana wa kgaogano mothalotheong wa 21. (2)
- 2.5 Ahlaahla maikutlo a moreti seretong se. (2)
- [10]**

Mošongwana wa 3

Bala ditemanatheto tše ka tsinkelo gore o kgone go araba dipotšišo tša go latela.

GA SE KA PHOŠO – MALEBANA FJR

- 1 ... O phonyokgile lehu ka šobana la tšhwaana,
- 2 A alamelwa ke sejanaga bokatšae la kgogo,
- 3 Šako la dumaela la kgotsa maatla a Rrawešo,
- 4 Bangwe ba swinetša ka la swine mankokonono.

- 5 Ka moswane ba le tsošetša bokamotšhitshi,
- 6 Ballišane le bomenomašweu mabolayaasega,
- 7 Go ba wa ratwa ke bohle o ka itoma sejabana,
- 8 Ka boela watleng la mme mailagoboelwa.

- 9 Ye ke tladimothwana magadimetša le eja motho,
- 10 Tiromatlabi matlabatlaba ba mahlo a dirunya,
- 11 Mafoladifoa le go ahlamišwa ke dikapolelo
- 12 Ge madimahlokamolato a nyako dikela le tšhweu.

- 13 Re fodiša dinala o le okelong bja Mankweng,
- 14 Hlabja ke letšididi mefefana e hlabje ke dihlong –
- 15 O kotsinkele o kotsinkela Ntji sekolong
- 16 Moo dithakana di go letilego ka pelobohloko.

[Letl. 60–61]

3.1 Mo temanathetong ya 1, tsopola mebolelwana yeo e šupago gore:

3.1.1. Go šetše gannyane gore a hwe

3.1.2. Batho ba makala bogolo bja Modimo (2)

3.2 Hlaloša kgopolokgolo yeo e tšweletšwago ke methalotheto ya 7 le 8. (2)

3.3 Efa leina la sekapolelo seo se dirišitšwego temanathetong ya 2 o be o tsopole mohlala wa sona. (2)

3.4 Laetša ka mo moreti a šomišitšego dika ka gona methalothetong ya 13 le 14 go tšweletša tshwantšhokgopolo. (2)

[8]

Mošongwana wa 4

Bala ditemanatheto tša ka tlase ka kelohloko gore o tle o kgone go araba dipotšišo tša go se latela.

MPŠA YA TSWETŠI – MASENYA LI

- 1 Mong wa gago o na le letsogo la dimpša ke a mo rata,
- 2 O kgethile lephefo la go hlaletša bana,
- 3 Wa gana ka bona ge ba bonwa,
- 4 Wa ba selesa o ba beile bodulabahu
- 5 Madulong a bogoši setulong se se tšhabegago.

- 6 O mpšampša ga o tšofale, ga o fele pelo, ga o lape,
- 7 O moremarema ga o ile phoofolo, bana o remela tšohle,
- 8 Ga o khore, ga o ngwathiše bana, o selesa mang?
- 9 Ga o tšhabe go kgaolwa mogolo malapeng a banna ba bašoro,
- 10 Gobane mašegogare le ge tadi e amuša o a phiphila.

- 11 O šohlile malapa wa tsoša lerole baneng ka go ba amoga motswadi,
- 12 O tshela maope, mawatle, matši le tšona dithaba o gopotše go hula,
- 13 Etšwe a šupa matšatši o iphepa wa ba wa šupa ka monwana,
- 14 O tsena ka sa ka mafuri, ga o bonwe o mokgonyana wa lehodu,
- 15 O lalela ge baoki ba lahla ngana wa hlwaila wa leba ga geno.

- 16 Nta thekeng ke go topile, o šia tše di itekanetšego
- 17 Ka go tseba gore di tla go rutela ba bantši,
- 18 Ka go hwetša go sešo sethotho nka go fega,
- 19 Gobane ke a tseba o tshephile go gomiša tšeo di alamelago tseleng,
- 20 Ka tša go nona tšona nka itoma sejabana ge o ka iphepa.

- 21 O tla kgonela tše di sa itwelego ka mešunkwane,
- 22 O tla kgonela meradu le tšona tša go iphega,
- 23 O tla ba wa hlwailwa ke sepatikana o šeba ka tšona,
- 24 Bana ba gago ba tla go melela meno wa botšwa tšeo ba sa je,
- 25 O tla ba wa feka maano ya ba go itia lešepa ka patla ...

[Letl. 141–142]

- 4.1 Laetša ka moo moreti o dirišitšego mothofatšo go tšweletša ditiro tša lehu temanethetong ya 2. (2)
- 4.2 Efa sebopego sa ka ntle sa sereto se o lebeletše methalotheto le ditemanatheto. (2)
- 4.3 Laetša ka moo Moreti o dirišitšego sekai seretong se. (2)
- 4.4 Laetša ka moo tirišo ya leswao mothalothetong wa 16 e tšweletšago metara ka gona. (2)
- 4.5 Ka dintlha TŠE PEDI ahlaahla ka moo Moreti o šomišitšego tshwantšhokgopolo seretong se. (2)

[10]

Mošongwana wa 5

Bala sereto se sa ka tlase ka tlhokomelo gore o tle o kgone go araba dipotšišo tša go se latela.

A ITHENG? – NGAKE ME

- 1 A itheng banešo Yogodimo,
- 2 Gobane A le fa, le a belaela;
- 3 A le kuna, le a hlobaela?

- 4 A itheng Yogodimo banešo
- 5 Gobane A le phediša, le a lla;
- 6 A le sesefaletša bophelo, le a lla?

- 7 A itheng banešo Yogodimo
- 8 Gobane A le fa molao, le a o tshela;
- 9 A se le fe, le a hlobaela?

- 10 A itheng Yogodimo banešo
- 11 Gobane A le nešetša tša matlorotloro le a lla;
- 12 A le tlišetša komelelo le a ratharatha?

- 13 A itheng Yogodimo banešo
- 14 Gobane a tliša phišo, ra lla phišo;
- 15 A re tlišetša go tonya, ra buša ra lla go tonya?

- 16 A itheng Yogodimo banešo
- 17 Gobane A re fa ka go lekana, ra tswala tshele;
- 18 A re fapantšha, le gona lehufa la tuka; ra jana?

- 19 A itheng Yogodimo banešo
- 20 Gobane tsela A re laetša,
- 21 Rena ra ikgethela ya rena?

- 22 A itheng banešo Yogodimo
- 23 Gobane lefase le legodimo tema ya tšona O kgathile
- 24 Gomme rena bjale re itshema ba Mo fetago?

- 25 A itheng Yogodimo banešo
- 26 Gobane ditalente, tšona tša go fapana, O re file
- 27 Gomme rena re aparetšwe ke bobodu?

- 28 A itheng Yogodimo banešo
- 29 Gobane se borala O se fegolotše
- 30 A re: 'Motho o tla ja ka mphufutšo wa phatla ya gagwe,'
- 31 Fela boušwa re sa nyaka bja go theošwa ka matete? ...

[Letl. 67–68]

- 5.1 Ntšha lentšhu leo le hlalošago selo SE TEE le Modimo seretong se. (1)
- 5.2 Ke setlabela sefe sa theto seo se renago ditemanathetong tše? (1)
- 5.3 Karetša molaetša wa ditemanatheto tše ka dintlha TŠE PEDI. (2)
- 5.4 Ka dintlha TŠE PEDI ahlaahla metara mothalothetong wa 3. (2)
- 5.5 Laetša morumokwano wo o tšwelelago temanathetong ya 5 o be o hlaloše gore ke wa mohuta mang. (2)
- 5.6 Ka dintlha TŠE PEDI ahlaahla molaetša wo o tšweletšwago ke sereto se. (2)
- [10]**

Mošongwana wa 6

Badišiša sereto se sa ka tlase gore o tle o kgone go araba dipotšišo tša go se latela.

NKGOTSO FATŠE KE GO KGOTSO FATŠE – TAUATSWALA MJ

- 1 Pelo ya ka e sa tlotlorega khulwana ya madi,
- 2 Bešo o ba lešitše nta ka legai ka bja gago bopelompe,
- 3 Bja gago bopelompe bo ferehlile pitša ya ntwā o mohlatlegi,
- 4 Megokgo e tsorotlago marameng a ka boka lewatle la Intia
- 5 E hlatsela go ruruga ga pelo ya ka ke morurugi ruri.

- 6 O nkgobošitše kgobošo ke segoboga go lešo lapa,
- 7 Lešo lapa le mphetogetše mootlwa wa seebe ke a ebela,
- 8 Ruri nkabe o nkune e le lethabo e sego mahloko ka lapa,
- 9 Dihlong le manyami di keta diketo ka nna ke leabela,
- 10 Lethabo le ntlhanogetše, marota le hlanotše.

- 11 O nkwe o be o nkwešiše wa bošešane,
- 12 Go tloga lehono beno dinao di hlanamele la ka lapa,
- 13 Go tlo go tšhela mahlo ke go latola latolang ya bošešane,
- 14 Le ka mohla o tee tšhelete go ba amogetša ba lebale,
- 15 Ba ithweše ka letolo tlala e hlape diatla ka bona le bona.

[Letl. 78–79]

- 6.1 Tsopola dika temanathetong ya 1 tše di laetšago gore:
- 6.1.1 Seretwa se šiile mohlako lapeng la bo sereti.
- 6.1.2 Seretwa se hlotše bonaba malapeng. (2)
- 6.2 Efa kakaretšo ya temanatheto ya 2 ka dintlha TŠE PEDI. (2)
- 6.3 Hlaloša gore ke lelelathalo ke eng o be o fe mohlala wa yona go tšwa temanathetong ya 1. (2)
- 6.4 Laetša thekniki yeo moreti o e dirišitšego mo mothalothetong wa 4 o be hlaloše le tirišo ya yona. (2)
- 6.5 Na moya wo o fokago mo ditemanathetong tše ke wa mohuta mang? Fahlela karabo ya gago ka ntlha E TEE. (2)
- [10]**

Mošongwana wa 7

Bala sereto sa ka tlase ka tsinkelo gore o tle o kgone go araba dipotšišo tša go se latela.

THEPUDI – MASHILO PM

- 1 “Kgomo e a tshwa!”
- 2 “E gangwa ke mang?”
- 3 “E gangwa ke nna Thepudi mothontshororo,
- 4 Thepudi ke mothomatepetepe motho wa go tsošološa madiba.
- 5 Ke motšofe ke tšofetše wa go wela kgwahlana
- 6 Fela ge e le bjang ke ja bjo botalana bokamohlaka,
- 7 Gobane bja go hlabja ke naka bo ka ntsentšha mokgohlwane.

- 8 Ge o ekwa ba re nna Thepudi ke sejato
- 9 Mathaka a bone ge ke a amoga makgarebe,
- 10 Ke tloga ke a šupa ka la ka leleduntsobokwana,
- 11 Yona thitelwanaboretšana lerita la makgwathasawane,
- 12 Lerita le lloga megopo ya bommagomosadi fela.

- 13 Le se nnyatšeng mmele go šošobana lena makgarebe,
- 14 Khudumphato ke fa motšhaotšhele
- 15 Go nna wa re o tloga wa be menotosi o itokonya leboelela,
- 16 O tloga o etša katse selo sa maruthorutho.

- 17 Ge a nkweri masogana
- 18 A re nna ke ba sepela ka fase bokathete,
- 19 E le ge a re mereana ke šomiša ya go utla maebana.
- 20 Nna ke bjalo ka kgotlaomone ke phala ba bantši,

- 21 Ke tloga ke phala ba bantši ba dilete mankgaleraga.
- 22 Ka selotwapotleng le gona ke a fologa
- 23 Gobane wena o sa fologego lesogana,
- 24 Ka mahlo o tla ja go bona,
- 25 Wa šebetša ka go nyama menyamo.”

[Letl. 130]

- 7.1 Tsopola mohlala wa poeletšo go tšwa temanathetong ya1. (1)
 - 7.2 Ke thekniki efe yeo sereti se e šomišitšego mothalotheong wa 5? (1)
 - 7.3 Ka boripana efa tlhalošothwii ya methalotheto ya 5 le 6 seretong. (2)
 - 7.4 Ahlaahla sebopego sa ka ntle sa sereto se o lebeletše ditemanatheto le methalotheto (2)
 - 7.5 Na sereto se ke sa mohuta mang? Fahlela ka ntlha E TEE. (2)
 - 7.6 Hlaloša maikutlo ao a go aparelago ge o bala sereto se. (2)
- [10]**

Mošongwana wa 8

Bala sereto sa ka tlase gore o tle o kgone go araba dipotšišo tša go se latela.

CHRIS HANI – MOJALEFA MJ

- 1 E hlabile fase ka lenaka ye kgolo;
- 2 Mokgapamogolo o wele tuu! ka lefase
- 3 Dithaga ka fase tša lla bošagašaga;
- 4 O ile morwa' Hani, o ile.

- 5 Go bile bjalo le go yena,
- 6 A išwa tllhabong a hloka molato;
- 7 Le ge a šikere le a rena mahloko;
- 8 A šitwa go pharela Golgotha ka kua!

- 9 Bahlokakhutšo ba mo nyaka,
- 10 Ba mo nyaka, ba mo nyaka,
- 11 Ba mo nyaka, ba mo hwetša,
- 12 Ba mo hwetša go sa gopola motho;
- 13 Sellomadi sa thenkgollwa le ke bahlapetši;
- 14 Ba gagwe ba lla keledimothopo;
- 15 Naga ya gešo ya tsenwa ke poifo,
- 16 Gwa šašarakana, gwa nkgga go se go bole;
- 17 Khutšo ya tsenwa ke poifo le tlepane.

- 18 Ba e hlekenetša ya ba mohlekemohleke;
- 19 Tshenyo ya ntšhwa borumolane;
- 20 Le ge e ile ya kgwatha ekonomi
- 21 Fela Modimo o phala ba bošego;
- 22 Tielelo ya thoma go tielela ...

[Letl. 51–52]

- 8.1 Ntšha leinagokwa temanathetong ya 1. (1)
- 8.2 Tsopola mothalotheo wo o hlatselago gore seretwa se bolaetšwe lefeela temanathetong ya 2. (1)
- 8.3 Efa tlhalošo ya mothalotheo wa 7 le wa 8 ka dintlha TŠE PEDI. (2)
- 8.4 Hlaloša mohola wa poeletšo ye e tšwelelago methalothetong ya 10–12 ka dintlha TŠE. (2)
- 8.4 Ke sekapolelo sefe seo se dirišitšwego mothalotheo wa 21. Hlaloša mošomo wa sona. (2)
- 8.6 Ke maikutlo a mohuta mang ao a go aparelago malebana le lehu la Chris Hani? Fahlela karabo ya gago ka lebaka. (2)

[10]

Mošongwana wa 9

Bala sereto se sa ka tlase ka tlhokomelo gore o tle o kgone go araba dipotšišo.

SEROPE SA MABU A AFRIKA – MPHASHA LE

- 1 Kgakgathi ke efe bana ba mpa?
- 2 Re reng re nkgetšana mahwafa?
- 3 Sa mabu serope re bakela eng?
- 4 Ntlolele ga e tswale kgoši ba gešo.

- 5 Re se filwe ke Mmopatšohle rope se,
- 6 A re se jeng, re thothe wa sona moro re le ka moka,
- 7 Sona ge A re fa, mellwane ga se A re segela.
- 8 Rena nka re segelana yona?

- 9 Rope se sa kgomo ke sa rena a re se ngwathelaneng,
- 10 Go ba le tshetla a re tlogeleng,
- 11 Bana ba mpa ga ba ke ba timana,
- 12 Ruri ba ngwathelana hlogwana ya tšie.

- 13 Go rwalelana marumo a re tlogeleng,
- 14 Tsebang gore ya ja nngwe ga e none,
- 15 Go išana ka fase ga mabu ga se go rarolla bothata,
- 16 Go kgotlelelana le go lebelelana a re ithuteng ...

[Letl. 118–119]

- 9.1 Ntšha seka le seema temanathetong ya 1. (2)
- 9.2 Akaretša diteng tša temanatheto ya 2 ka dintlha TŠE PEDI. (2)
- 9.3 Laetša metara wa mothalotheo wa 7. (2)
- 9.4 Na ke moya wa mohuta mang wo o renago ditemanathetong tše? Fahlela karabo ya gago ka ntlha E TEE. (2)
- 9.5 Na molaetša wa sereto ke ofe? Fahlela karabo ya gago. (2)

[10]

Mošongwana wa 10

Badišiša sereto sa ka tlase gomme morago o arabe dipotšišo

THAKA YE TSHESI – RAKOMA MM

- 1 ... Bana le sa le bona
- 2 Ebile le nabo,
- 3 Sa bona selo ke sa lena,
- 4 Mekgato e thiba dinko.

- 5 E gare e a gwaya le a tseba,
- 6 Ke tlala ya mokhora wa tokologo,
- 7 Tlabego e le aparetše,
- 8 Tahlego e le tswetše.

- 9 Leeto ke le letelele,
- 10 Phafogang le bule mahlo,
- 11 Emang ka maoto

12 Bokamoso bo se **nyelele**.

13 Tsela ke e tee,

14 Ikgateng mehlala hle!

15 Kgauswi ke mo le tšwago,

16 Kgole ke mo le yago.

17 Megokgo ya batswadi ga e fele,

18 E ela bokanoka ye e sa **gopego**,

19 Ba a le lela ebile ba a le llela,

20 Difahlego di oma bokaletlakala.

[Letl. 72–73]

10.1 Tsopola mmolelwana wa go iphihla wo o bolelago gore 'e sa le ba bannyane kudu' mo temaneng ya 1. (1)

10.2 Ngwala malatodi a a dirišitšwego temanathetong ya 2. (1)

10.3 Efa ditlhalošo tša mantšu ao a kotofaditšwego ditemanathetong tše. (2)

10.4 Ke ka lebaka la eng sereti o dirišitše leswaomakalo temanathetong ya 4? Efa mabaka A MABEDI fela. (2)

10.5 Ka dintlha TŠE PEDI hlatholla sebopego sa ka ntle sa sereto se o lebeletše ditemanatheto le methalotheto. (2)

10.6 Ke maikutlo a mohuta mang ao a go aparelago ge o bala sereto se? Tiiša karabo ya gago ka lebaka. (2)

[10]

Mošongwana wa 11

Bala sereto se tsenelelo gore o tle o kgone go araba dipotšišo tša go se latela.

O LLELANG? – MASHILO PM

1 O ntšhiile nyanyeng tadimeng ya bophelo

2 Ke kobakoba boka ngwajana wa Thibiri,

3 Mathaka o re o ntshegiša ditšwaramarokgo nyatšabophelo,

4 Motonwana o penapeniša boka sekhwiri

5 Nonyana kokotela ya mahlakeng.

6 O be o mpitša hihi sethohomoloko setlatla,

7 O bolela ge ke tšhaba diboro ke tšhoga go phela sebakeng,

8 O tloga o tiišetša gore ke setlatla sa ditlatla.

9 Lehono o llelang ngwanyana mothepana?

10 Homola boka leswiswi o mone bose bja mogalakane,

11 Goba o ye go nyaka thušo go bago bagwera dikgopana,

12 Gobane ka ga ka go fedile go lekane.

13 Gobane la rena leratorato le llwe ke tshwele,

14 Ge e le wena ka dibita tša mare wa le tshwela ka swele.

[Letl. 125]

- 11.1 Efa mohuta wa sereto se. (1)
- 11.2 Akaretša diteng tša sereto se ka dintlha TŠE PEDI. (2)
- 11.3 Bontšha lenaneo la morumokwano seretong se. (3)
- 11.4 Laetša ka mo Moreti o dirišitšego tshwantšhokgopolo ka kgethontšu mothalothetong wa 6. (2)
- 11.5 Hlatholla molaetša wa sereto se ka dintlha TŠE PEDI. (2)

[10]

Mošongwana wa 12

Bala sereto sa ka tlase gore o tle o kgone go araba dipotšišo tša go se latela.

KGAREBJANA YA KA – MASENYA LI

- 1 Kgarebjana ya ka ya bele la mootlwa se ntlhale,
- 2 Kgarebjana ya ka ya theka la mobu se ntlhokomologe,
- 3 Kgarebjana ya ka ya mmala wa lebese se ntlhanamele,
- 4 Kgarebjana ya ka ya nko ya lenono se ntlhanogele,
- 5 Kgale ke go tsoma ke le morema wa barema ke go humane.

- 6 Ka diatla ke go bekile o ngwetši ya ka,
- 7 Ka ga ka mpa ke tla tia ka lenono ka tsatsanka,
- 8 Ka etša masogana ka ja koto ka ngwetši ya ka,
- 9 Ka ikhwetša ke le mmasebotsana ke eja mphufutšo wa phatla ya ka,
- 10 Ke re ke sepela le mekgotha gwa itsharwa mahlaa.

- 11 Ke sepela nke ga ke ithome o ntlhatswitše bjalo ka leseae,
- 12 Ka ditlolo o mphinthile kgarebe twešamasogana,
- 13 Wena kgarebe ya ka ke a go rata o nkalela a borutho malao,
- 14 Wena ka wena mahlong a batho ke na le mahlo a manyabonyabo,
- 15 Ke kgale o nkgana lehono ke a go leboga o ntlhokometše ka kganyogo.

- 16 Ka leselaphutiana o nntšha noga maleng,
- 17 Ge le swara dithaba ka morago wa mpha tša go se fahle teng,
- 18 Ka lota gore e be sefihlolo sa ka moso,
- 19 Ruri o se mphuralele ka šala ke ikgonere ka bjona bogotoko,
- 20 Ka tla ka fetoga seebela mokhora wo o mphago wona wa mphetogela lepogo.

- 21 Makgarebe ge a ka kgoba morwa wa ka le morwedi ba ka nyala wena,
- 22 Mohlang ke melago a mararo ba ipatolla ka wena,
- 23 Malapeng a bona ba tlapa bja go kgwahla bodupa,
- 24 Malaong ba tsena ka tše di bipetšwego dimpa,
- 25 Mesong ba se go hlale o ka tla wa bolawa ke bodutu.

- 26 Ruri o mphuthile magole kgarebe ya ka ke a go rerešetša,
- 27 Ge masogana maetišong a etišitše a ona pele
- 28 Le nna ka wena ke a ikhomotša,
- 29 Ka wena ke kgona go tseba dikwata le tlhompho,
- 30 Ka wena ke tseba go ralala le dilete ka sepela ke go tepeletša.

- 31 Ke lekgoba la gago ke a ikgantšha ka wena ka mešogofela,
- 32 Wena le nna re monwana le lenala,
- 33 Re se tsoge re kgaogane hle! Ra kgaogana ke hwile la pitšana,
- 34 Ga ke nyake go lla sa go se fele sello.

[Letl. 145–

- 12.1 Tsopola Morumokwanoputla/putlanyi temanathetong ya 1. (1)
- 12.2 Akaretša temanatheto ya 2 ka dintlha TŠE PEDI. (2)
- 12.3 Ngwala kgopolokgolo ye e tšweletšwago ke mothalotheo wa 16. (1)
- 12.4 Efa mohuta wa poeletšo ye e tšwelelago mothalotheo wa 15. (1)
- 12.5 Laetša gore ke thekniki efe ye e tšweletšwago ke methalotheo ya 28, 29 le 30 be o fe le tirišo ya yona. (2)
- 12.6 Na ke maikutlo a mohuta mang ao a go aparelago ge o bala sereto se? Šitlela karabo ya gago ka lebaka. (2)

[9]

19. Mehlala ya dikarabo tša dipotšišo tše telele

Mohlala wa karabo ya 1

O LLELANG? – MASHILO PM

Mohuta wa sereto

Sereto se ke sonete.

Sereto se se tšea mahlakore a mabedi e lego, sonete ya seisemane (go lebeletšwe lenaneo la morumokwano) le sonete ya setareane (go lebeletšwe tshwantšho le tirišo)

Se bopilwe ka methalotheo ye lesomenne yeo e beakantšwego ka lenaneo la go ikgetha la morumokwano.

Sonete e bopilwe ka dikarolo tše pedi e lego tshwantšho le tirišo.

Methalotheo ye seswai ya mathomo seretong se e tšweletša tshwantšho mola ye tshela ya mafelelo, e lebane le tirišo. Tshwantšho e lebane le bothata bjo moreti o bego se lebane le bjona ka legarebe la gagwe leo le bego le mo kganyetša mola tirišo e lebane le tharollo ya bothata yeo e bilego go fedišwa ga lerato la bona.

Sebopego sa ka ntle sa sereto

Ge go bolelwa ka sebopego sa ka ntle go lebelelwa ditemanatheto le methalotheto tša sereto. Ditemanatheto di bopša ka methalotheto gomme temanatheto ye nngwe le ye nngwe e rwele kgopolo ye e itšego.

Methalotheto

- Sereto se bopilwe ka methalotheto ye lesomenne ye mekopana, ya magareng le ye metelele
- Methalotheto ya sonete e bopilwe ka lenaneo la go ikgetha la morumokwano, mohlala: ABAB CDCD EFEF GG/ABAB CDCD DEDE FF

Ditemanatheto

- Ditemanatheto tša sonete ye ke tša boikgopolelo

[10]

Mohlala wa karabo ya 2

THEPUDI – MASHILO PM

Teori ya seretotumišo

Seretotumišo ke sereto seo se tumišago bogale, boroto, bohlale, bj.bj, bja motho, phoofolo le selo se sengwe e ka ba sa tlhago. Go na le mehuta ye mebedi ya seretotumišo, e lego seretotumišo sa bogologolo le seretotumišo sa sebjalebja. Mehuta ye e laolwa ke diteng. Ge diteng di bolela ka ditiragalo tša bogologolo gona go tla thwe sereto seo ke seretotumišo sa bogologolo. Ge go bolelwa ka diteng tša sebjalebja gona go tla thwe sereto seo ke seretotumišo sa sebjalebja.

Thepudi

Thepudi ke seretotumišo sa bogologolo. Sona se lemogwa ka dielemente tše di latelago: Matseno, boitsebišo, mmele le mafetšo.

1. Matseno

Moreti o dirišitše fomula ya matseno seretong se:

“Kgomo e a tshwa!”

“E gangwa ke mang?”

2. Boitsebišo

'E gangwa ke nna Thepudi mothontshororo,

Thepudi ke mothomatepetepe motho wa go tsošološa madiba...'

3. Mmele

Bokgoni

- Thepudi o na le bokgoni bja go apiša/loša makgarebe
- O na le bokgoni bja go kgotsofatša/thabiša makgarebe
- Ke seroto
- Thepudi ga se ngame

4. Thumo

Thumo ya seretotumišo sa segologolo gantši ke 'Ke tšhaba baditi!'/Selepe gomela ...' fela seretong se thumo e tlogetšwe.

[10]

Mohlala wa karabo ya 3

O LLELANG? – MASHILO PM

Teori ya Tshwantšhanyo

Tshwantšhanyo ke sekapolelo seo ka sona go bapetšwago dilo tše pedi tšeo di sa swanego. Dikapolelo ke polelo ya go ipihla ya go nontšha polelo. Ka tšona moreti o hlompha polelo. Mehlala ya tshwantšhanyo mo seretong se e tšwelela methalothetong ya:

2 – Ke kobakoba boka ngwajana wa Thibiri: Go swantšhwa moreti le ngwajana

Mohola: Go hlalošwa go tlalelwa ga moreti

4 – Motonwana o penapeniša boka sekhwiri: Go swantšhwa moretwa le sekhwiri

Mohola: Go hlalošwa go sepela ka boikgantšho ga moretwa

10 – Homola boka leswiswi: Go swantšhwa moretwa le leswiswi

Mohola: Go hlalošwa go ba mathateng/homola ga moreti.

[10]

Mohlala wa karabo ya 4

KGAREBJANA YA KA – MASENYA LI

Teori ya poeletšo

Poeletšo ke ge go boeletšwa dikarolwana tše di itšego tša polelo bjalo ka medumo, mantšu, bjalobjalo. Tshekatshekong ye go ya go hlokomelwa poeletšo ya dikarolopolelo go lebeletšwe boemo bja tšona temanathetong. Mohlala: poeletšothomi, poeletšogare, poeletšokgaotši, poeletšofelo, bjalobjalo.

Poeletšothomi: Yona e hwetšwa mathomong a methalotheto.

Mohlala:

- Kgarebjana ya ka ya – methalotheto ya 1 - 4
- Wena – methalotheto ya 13 le 14
- Ka – methalotheto ya 6 - 9
- M – methalotheto ya 21 - 25
- Ka wena ke – methalotheto ya 29 - 30
- Ma – methalotheto ya 23 le 24

Poeletšofelo: E bonala mafelelong a methalotheto ye e šalanago morago.

Mohlala:

- -ele – methalotheto ya 3 le 4
- wena – methalotheto ya 21 le 22
- Ka – methalotheto ya 6 - 9
- e – methalotheto ya 1 - 5
- -ng- methalotheto ya 16 le 17

Poeletšogare: E bonala temanathetong methalothetong ya go šalana morago.

Mohlala:

- kgarebe – methalotheto ya 12 le 13
- le – methalotheto ya 9 le 10
- re – methalotheto ya 32 le 33

Poeletšokgaotši: E bonala temanathetong mo methalothetong e sa latelanego. Go ba le mothalotheo o šele gare ga methalotheto yeo.

Mohlala:

- ngwetši ya ka – methalotheto ya 6 le 8
- -tša – methalotheto ya 26 - 28

Mohola wa poeletšo ke go gatelela kgopolo ye e rilego mothalotheo le go tšweletša mošito wa sereto.

[10]

Mohlalawa karabo ya 5

CHRIS HANI – MOJALEFA MJ

Teori ya metara

Ke peakanyo ya mothalotheo go ya ka dinoko tša kgetelelo le tše di sa gatelelwego go bopa dipatrone tša go fapana (Polelo ya moreti).

Metara o arogantšhwa ka dikarolometara ke sešura.

O re lotile, re a leboga

Molawana wa kgaogano

- Metara o arotšwe ka dikarolometara tše pedi
O re lotile/re a leboga
- Dikarolometara di arogantšwe ke sešura
- Sona se lemogwa ka

Molawana wa kwano

Dikarolometara di kwana ka:

O re lotile/re a leboga

- Palo ya dinoko - 5 : 5
Mohlala: Oreloti le/realeboga
- Palo ya mantšu - 3 : 3
Mohlala: Orelotile/realeboga
- Palo ya dihloa tša mošito - 1 : 1 = loti:le/lebo:ga
- Palo ya ditumanoši - 5 : 5
Mohlala: O re lotile/rea leboga

[10]

Mohlala wa karabo ya 6

A ITHENG – NGAKE ME

Teori ya potšišoretoriki

Potšišoretoriki ke potšišo yeo moreti a e botšišago e sa nyake karabo. Potšišo ya mohuta wo a tšweletša le go gatelela kgopolo ye e tšego ya moreti.

Tirišo ya potšišoretoriki seretong

- Temanathetong ya pele mothalothetong wa boraro: Potšišoretoriki go gatelela kgopolo ya gore batho ga ba kgotsofale. Modimo o a ba fa ba lla a ba tima le gona ba a ba golola
...Gobane a le fa, le a belaela;
A le kuna, le a hlobaela?
- Temanathetong ya bobedi mothalothetong wa boraro: Potšišoretoriki e gatelela kgopolo ya gore batho ba ngongorega ge ba telefaletšwa maphelo a bona ba buša ba lla ge ba fokoletšwa matšatši a bophelo (ge ba hlokofala)
...Gobane a le phediša, le a lla;
A le sesefaletša bophelo, le a lla?
- Temanathetong ya boraro mothalothetong wa boraro: Potšišoretoriki e gatelela

kgopolo ya ge Modimo a fa batho molao ba a o tshelago. Ge go sa be le molao batho ba itirela bothatelo ba a belaela

...Gobane a le fa molao, le a o tshela;

A se le fe, le a hlobaela?

- Temanatheto ya bone mothalotheo wa boraro: Potšišoretoriki e gatelela tsholo ya batho ge pula e na gomme ge go e ba le komelelo le gona ba a golola

...Gobane a le nešetša tša matlorotloro le a lla;

A le tlišetša komelelo le a ratharatha?

[10]

Mohlalawa karabo ya 7

BJOLA BOPHELO KE BO KATAKATELA KA SA MORAGO – MAMABOLO M

Teori ya molaetša

Molaetša ke thuto yeo moreti a ratago go e fihliša go mmadi wa sereto.

Molaetša wa sereto se ke gore:

Sehlare samuši ke go o tlogela.

- Moreti o tlogela go nwa bjala ka ge bo se bose.
Moreti o re Dihlaeng tša ka bo nkgalaketše wa sekgopa ke kwele,
 Go hlwa ke orela sebatana se tee le bjona...
- Moreti o nwele mehuthuta ya mabjala le bagwera, bja mohuta wo bophelo ga a sa bo duma
Moreti o re Ka mehuthuta a ka botlelong ke kuketše,
 Kgagolamegolo le dintshe ke galampetše nabo
 Bophelo bjola ga ke bo sotolle...
- O tlogela bjala go ngwegela bagwera bao ba sa tshepegego go yena
Moreti o re Bankane le methepa bo mparile...
 Eupša ba bile dikgenkgerepe...
 Tša bophelo bjola ke di nyakuretše ka kelohloko...
- Moreti o hlanogela bophelo bja go nwa bjala gobanebo mo gapela tseleng ya petleke, bo swana le go ipolaya ka gona a ka se boele
Moreti o re Go katakatela morago go tšona ke go ikadietša

[10]

Mohlalawa karabo ya 8

O GOROGILE - MOHLAMONYANE J.N.

Poeletšothomi ke ge lentšu, tumanoši, tumammogo, sekafoko goba senoko se tšwelela mathomong, gare goba mafelelong a methalotheto ya go latelelana mo temanathetong. Methalotheto e ka no se šalane morago thwii ka mabaka a mangwe gomme se se hlatha mohuta wo o itšeng wa poeletšo. Re na le mehuta ye e fapanego ya poeletšo, mohlala: poeletšothomi, poeletšogare, poleletšofelo, poeletšo ya senoko, poeletšo ya kgopolo, bj.bj.

Tshekatshekong ye go ile go lebelelwa poeletšothomi.

Temanathetong ya 1: Moreti o dirišitše poeletšothomi methalothetong ya 1-4 go gatelela go boya ga Mandela le go tšweletša mošito.

Mohlala: Methalotheto ka moka e thoma ka tumanoši/senoko sa O-

Temathetong ya 3: Moreti o dirišitše poeletšothomi methalothetong ya 1 - 3go gatelela kgopolo ya thekgo yeo Mandela a ilego a e hwetša ge a lokollwa kgolegong; e gatelelago gape le go swarwa ga balwelatokologo.

Mohlala: **Bana**
 Ba
 Bagale

Thumo

- Sereti se dirišitše poeletšothomi ka mokgwa wa maleba seretong se.
- Mantšu/dinoko/ditumanoši di bonala fela mathomong a mothalotheo mo methalothetong ya go latelelana
- Poeletšothomi ye e dirišitšwego e gatelela kgopolo le mošito ka gare ga sereto se

[10]

Mohlalawa karabo ya 9

NKGOTSOFATSE KE GO KGOTSOFATSE – TAUATSOALA MJ

Sekaseka moya temathetong 1 le 2 le maikutlo a go tematheto 3 le 4

Maikutlo ke ka mokgwa wo moreti goba mmadi wa sereto a ikwago ka gona ge a ngwala/bala sereto.

Moya wo o fokago ke seemo se se tšweletšwago ke dikgopolo seretong.

Temanatheto ya 1 le 2 di tšweletša moya wo o fokago seretong

Moya wo o fokago temathetong 1 ke wa leago gomme wona o tšweletšwa ke mmolelwana wa go re go se tšhelane phori mahlong go e ra go re go se tshephane

Temanatheto ya 2 ke moya wa leago gomme wona o tšweletšwa ke tirišo ya lentšu le mebolelwana ye:

- amogetšana mothalotheong wa 1 go e ra go swarišana
- metšiša mofetakatsela mare mothalotheong wa 3 a e ra go rego dumiša
- ntepa le lešago – mothalotheong wa 4 a e ra gore go ba selosetee.

Temanatheto ya 3 le 4 di tšweletša maikutlo a moreti.

Temanatheto ya 3 e tšweletša maikutlo a manyami ka tirišo ya dika tšeo di latelago:

- mothalotheong wa mathomo go tšweletše wele ka sefahlego go e ra go hlokofalelwa
- mothalotheong wa boraro o ntlhapa diatla go era go ntatola
- mothalotheong wa boraro o šupa legodimo a šupa go re go itatola
- mothalotheong wa bone go ntšha muši ka dinko go e ra go befelwa

Temanatheto ya 4 tšweletša maikutlo a manyami ka tirišo ya lentšu le dikafoko tše:

- mothalotheong wa mathomo tlotlorega gu šupa go kwa bohloko
- mothalotheong wa boraro ferehla pitša ya ntwaga go šupa go thoma ntwaga
- mothalotheong wa bone go ruruga ga pelo go šupa go kwa bohloko

[10]

Mohlalawa karabo ya 10

Teori ya dika le diema

Dika ke dikafoko tšeo di se nago tlhamego yeo e safetogego mola di se na tlhamego ya ka mehla yeo di e latelago ka mehla. Dika ke tše di kopana ka tlhamego.

Diema ke tlhamego ya leleme yeo e šomišetšwago go natefiša polelo. Diema ke tše telele ka tlhamego.

Tirišo ya dika le diema

Dika

- Temanatheto ya 1 mothalotheto wa 2: ...re nkgišetšana mahwafa

Moreti o tiiša kgopolo ya go re maAfrika re a lwa.

- Temanatheto ya 2 mothalotheto wa: ...re segelana yona

Moreti o tšweletša kgopolo ya gore maAfrika re ikabela naga ka borena e le ge re nyaka mahumo (a naga/kontinente)

- Temanatheto ya 3 mothalotheto wa 2: Go ba le tshetla

Moreti o tšweletša kgopolo ya go re maAfrika a tlogele bojato/bomphenyašilo

- Temanatheto ya 4 mothalotheto wa 1: Go rwalelana marumo

Kgopolo ya go lwa ka marumo ga maAfrika go a tšweletšwa.

- Temanatheto ya 4 mothalotheto wa 3: Go išana ka fase ga mabu

Moreti o tšweletša kgopolo ya go bolayana ga maAfrika (ka lebaka la mahumo a naga/kontinente)

Diema

- Temanatheto ya 1 mothalotheto wa 4: Ntlolerole ga e tswale kgoši

Moreti o tšweletša kgopolo ya gore setšhaba sa maAfrika seo se lwago se ka se kgone go tšwela pele. Tše botse di ka se be gona.

- Temanatheto ya 3 mothalotheto wa 3 le 4: Banaba mpa ... ba ngwathelana hlogwana ya tšie

Setšhaba sa Afrika ba tlogele go lwa ba thušane le go abelana lehumo tše nnyane tše ban ago le tšona/ba di hwetšago

- Temanatheto ya 4 mothalotheto wa 2: Ya ja ye nngwe ga e none

Moreti o tšweletša kgopolo ya gore maAfrika ge a ka phela ka go se babalelane, ba dirana bošula, ba ikgogolela magala hlogong

[10]

Mohlalawa karabo ya 11

Teori ya morumokwano

Morumokwano ke ge methalotheto e felela ka mkgwa wa go swana. Methalotheto e kaswana e šalana morago goba e sa šalane morago. Go na le mehuta ye e fapanego ya merumokwano, mohlala: morumokwanokgaotši, morumokwanobedi, morumokwanotia,

Morumokwanoputla/putlanyi, morumokwanotshadi, morumokwanothomi,
morumokwanokgaotši.bj.bj.
Taodišong ye go ile go lebelelwa morumokwanotia le Morumokwanoputla/putlanyi.

Tirišo ya morumokwano

(a) Morumokwanotia

- **-eng**
Neng - Moreti o tiiša kgopolo ya tlhakahlakano ye ye e renago gare ga bafsa ba lehono
- **-ago**
-ago – Moreti o tšweletša kgopolo ya gore bafsa, e sa le ba bannyane.
- **Aparetše**
Tswetše–Moreti o gatelela go lahlega le go tlabega ga bafsa.

(b) Morumokwanoputla/putlanyi

- **Bona**
Nabo
Lena–Moreti o tšweletša mošito ka gare ga temanatheto.

Thuma

- Moreti o dirišitše morumokwano gabotse seretong se
- Mehuta yeo e fapanego ya morumokwano e a tšwelela ebile e nyalelana thwii le dikgopolo tša sereti ditemanathetong le molaetša wa sereto
- Ka kakaretšo morumokwano o tšweletša mošito ka gare ga sereto le go tiiša/gatelela dikgopolo

[10]

Mohlala wa karabo ya 12

Teori ya kgopolokgolo

Ke ntlha yeo moreti a e tšweletšago seretong. Yona e ka tšweletšwa ka mothalotheo goba temanatheto. Dikgopolo e ka ba tše mmalwa fela ka moka ke dinokana tseo di elelago go re bopela molaetša wa sereto.

Tshekatshekong ye re ile go lebelela kgopolokgolo ya temanatheto ye nngwe le ye nngwe seretong se.

Dikgopolokgolo tša ditemanatheto

- **Temanatheto ya 1**

Moreti o tšweletša go se loke ga badudi

Basadi ba be ba bolela ngwana gampe mola e se ka phošo ge a thutšwe ke koloi, gomme se e be e le selo sa ka mehla go bona, ba be ba mo akela madimabe.

- **Temanatheto ya 2**

Moreti o utolla lehloyo la batho go ngwana yo moo ba bilego ba gopola gore ke mediro ya batswadi ba gagwe ye e mo hloletšego kotsi.

- **Temanatheto ya 3**

Tlhorišo ya ngwana, setlogolo sa Kaika le Ndlhambe, e a tšwelela; le yena se se be se mo kwesa bohloko.

- **Temanatheto ya 4**

Moreti o tšweletša tiragalo ya go thulwa ke sefatanaga ga ngwana moo a ilego a phonyokga ka lešoba la nalete gomme badudi ba motse ba se ke ba mo kwela bohloko.

[10]

Mohlalawa karabo ya 13

Teori ya tshwantšhokgopolo

Ke go bona kgopolo yeo moreti o e tšweletšago ka leihlo la kgopolo. Tshwantšhokgopolo e ka tšweletšwa ka tirišo ya dikapolelo (tshwantšhanyo, tshwantšhišo, mothofatšo, pebofatšo gape le ka kgethontšu, bj,bj)

Tshekatshekong ye go ile go lebelelwa tshwanšhokgopolo go lebeletšwe sekapolelo sa mothofatšo.

Mothofatšo ke seka polelo seo ka sona selo seo e sego moth se fiwago dika tša bomotho.

- Temanatheto ya 1: Moreti o mothofatša ka go le bapetša le mpša yeo e nago le dika tša bomotho. E kgona go hlatša/hlokomela bana le go ba seleta le ba se sa le gona mo lefaseng.
- Temanatheto ya 2: Lehu le bapetswa le mpša ye e nago le dika tša bomotho ka go se fele pelo ebile e le morema. Lehu le sepela bošego mola batho ba robetše.
- Temanatheto ya 3: Lehu le feta gohle mo le ratago. Le swantšhwa le mokgonyana wa lehodu yo a tsenago a hlothola batho ba sa lahlile ngana.
- Temanatheto ya 4: Moreti o bolela le lehu eka le a mo kwa o re “ke go topile nta thekeng”

[10]

20. Rubriki ya go swaya potšišotelele ya theto

KAROLO YA A: RUBRIKI YA GO SWAYA DIPOTŠIŠO TŠE TELELE: THETO [MEPUTŠO YE 10]

Dinyakwa	Bokgoni bja go ikgetha	Bokgoni bja maemo	Bokgoni bja magareng	Bokgoni bja motheo	Ga go bokgoni
	5–6	4	3	2	1
<p>DITENG</p> <p>Tlhalošo ya sererwa. Botebo bja dikgopolo, kgonthišo le kwešišo ya sereto</p>	<p>-Tlhalošo ye e tseneletšego ya sererwa</p> <p>-Tatelano ya dikgopolo tša go ba le maatlakgogedi tša go amana thwii le temana</p> <p>-Kwešišo ye e tseneletšego ya sengwalo le sereto</p>	<p>-Kwešišo le tlhalošo ye botse ya sererwa</p> <p>-Potšišo e arabilwe ka botlalo</p> <p>-Dikgopolo tšeo di filwego di a kwala eupša ga se tšona ka moka tšeo di hlalošitšwego ka mo go nyakegago</p> <p>-Kwešišo ya sengwalo le sereto e bonetše</p>	<p>-Tlhalošo ye e kgotsofatšago ya sererwa</p> <p>-Go na le dintlha di se kae tšeo di amanago le sererwa</p> <p>-Tše dingwe tša dikgopolo di a kwagala eupša ga di kgodiše</p> <p>-Kwešišo ya motheo ya sengwalo le sereto</p>	<p>-Tlhalošo ya sererwa ga e kgotsofatše</p> <p>-Ga go dintlha tšeo di amanago le sererwa</p> <p>-Ga go kwešišo ya sengwalo le sereto</p>	<p>-Ga go kwešišo ya sererwa</p> <p>-Karabo ga e sepelelane le sereto</p> <p>-Morutwana ga a tsebe selo ka ga sengwalo le sereto</p>
	4	3	2	1	0

<p>SEBOPEGO LE POLELO</p> <p>Sebopego, kelelo le kalo ya dikgopolo</p> <p>Polelo, segalo le setaele tšeo di dirišitšwego ge go ngwalwa taodišo</p> <p>MEPUTSO YE 4</p>	<p>-Sebopego se tšweletša tlemagano ya dikgopolo ye botsebotse</p> <p>-Dikgopolo di hlamegile ebile di tšweleditšwe ka bokgwari</p> <p>-Polelo, segalo le setaele di a kgahliša, ke tša maleba ebile di tšwele mahlalagading</p> <p>-Ga go na le phošwana e tee ya popopolelo, mopeleto le maswaodikga</p>	<p>-Sebopego se tšwelela gabotse ebile se tšweletša go ela ga dikgopolo</p> <p>-Kelelo ye botse ya dikgopolo</p> <p>-Polelo, segalo le setaele ke tša maleba</p>	<p>-Sebopego se a tšwelela</p> <p>-Taodišo ga e na kelelo ye botse ya dintlha ebile ga go tlemagano ya dikgopolo</p> <p>-Diphošo tša polelo ke tše nnyane eupša segalo le setaele ke tša maleba</p>	<p>-Sebopego se bontšha diphošo tša peakanyo</p> <p>-Dikgopolo ga se tša beakanywa ka tatelano ye botse</p> <p>-Diphošo tša polelo ke tše ntši</p> <p>-Segalo le setaele di fošagetše</p>	<p>-Sebopego ga se sa maleba</p> <p>-Diphošo tša polelo ke tše ntšintši ebile le setaele se fošagetše kudu</p>
--	--	--	---	---	--

21. Mehlala ya dikarabo tša mešongwana ya direto

Mošongwana wa 1: Bjola bophelo ke bo katakatela ka sa morago – Mamabolo M

- 1.1 Sereti se nwele mabjala go ya ka mehuta ya wona
Mabjala a bogale le a go se be bogale a nwelwe le bagwera (2)
- 1.2 Kelelothalo - Kgopolo ya go ikgweranya le bjala mothalotheong wa 3 e felela
mothalotheong wa 4 ka gore go ka mmakela mathata (2)
- 1.3 Kgagolamegolo le dintshe ke galampetše nabo - Go bopša seswantšho sa ka fao a
nwelego bjala ka gona
Bankane le methepa bo mpharile ka bona ka leboga - Go bopa seswantšho sa ka fao
bjala bo mo dirilego gore a hwetše bagwera le makgarebe a mantši
Tša bophelo bjola ke di nyakuretše ka kelohlolo - Go bopa seswantšho sa go
lebeledišiša bophelo. (2)
- (TŠE PEDI fela)
- 1.4 Balekwa ba tla fa dikarabo tša go fapana.
Mohlala:
Ke moya wa boitsholo.
Moreti o aparetšwe ke moya wa boitsholo go ya le ka fao se bego se phela ka
gona. (2)
- 1.5 Balekwa ba tla fa dikarabo tša go fapana.
Mohlala:
Bohlale bo tšwa lebading.
Moreti o lemoša batho ka kotsi ya go phela ka bjala/Bjala bo ka hlolela motho mathata
a bophelo. (2)

[10]

Mošongwana wa 2: O gorogile – Mohlamonyane JN

- 2.1 O – poeletšothomi (2)
- 2.2 Motho yo a belegetšwego Thoseng a golegwa mengwagangwaga
Mafelelong Modimo o mo thušitše a lokollwa
GOBA
Go golegwa ga gagwe go ile gwa se thakgatše batho
Modimo a thuša a lokollwa, gwa retwa ka bogale bja gagwe (2)
- 2.3 Ke seretotumišo (sa sebjalebja)
Se tumiša bonatla bja Mandela (2)
- 2.4 Aowa, ge e le setulo se ke sa gago – Karolometara ya 1
se dule ka nnete – Karolometara ya 2
Mothalotheto o kgaogantšwe ka dikarolometara tše pedi
Dikarolometara di kgaoganywa ke sešura (2)
- 2.5 Balekwa ba tla fa maikutlo a go fapana.
Mohlala:
Maikutlo a lethabo.
Moreti o thabišitšwe ke go lokollwa ga Mandela kgolegong morago ga
mengwagangwaga

[10]

Mošongwana wa 3: Ga se ka phošo – Malebana FJR

- 3.1.1. O phonyogile lehu ka šobana la tšhwaana. (2)
- 3.1.2. Šako la dumela la kgotsa maatla a Rrawešo (2)
- 3.2. Mothalotheto wa 7 – Ga se gantši motho a ratwa ke batho ka moka
Mothalotheto wa 8 – Go boela popelong ya mmagwe (2)
- 3.3. Tshwantšhanyo – ba le tsošetša bokamotšhitšhi (2)
GOBA
Pheteletšo – ka boela watleng la mme mailagoboelwa
- 3.4. Go fodiša dinala – go ba le lehutšo/go holofela
Go hlabja ke letšididi – go kaonafala bohlokong/go fola (moyeng) (2)

[8]

Mošongwana wa 4: Mpša ya tswetši – Masenya LI

4.1 Ke motho yo a felago pelo

Moremarema ke motho yo a tso mago diphoofolo (2)

4.2 Sereto se se bopilwe ka ditemanatheto tše hlano

- Methalotheto ke ye mehlano temanathetong ye nngwe le ye nngwe
- Methalotheto ke ye mekopana, magareng le ye metelele
- Methalotheto ke ye masomepedihlano

(TŠE PEDI fela) (2)

4.3 Mpša ya tswetši/lephefo

E kaya lehu (2)

4.4 Leswao le (,) le laetša:

(a) Sešura

(b) Le arola metara ka dikarolometara tše pedi (2)

4.5 Balekwa ba tla fa dikarabo tša go fapana.

Mohlala:

Bošoro bja lehu

Bo swantšhwa le mediro ya mpša ya lephefo/tswetši (2)

[10]

Mošongwana wa 5: A itheng? – Ngake ME

5.1 Yogodimo. (1)

5.2 Makgethepolelo/Potšišoretoriki/Poeletšo/Kelelothalalo (1)

5.3 Modimo o a fa

Batho ga ba kgotsofale (2)

5.4 Motalotheto o arotšwe ka dikarolometara tše pedi:

A le kuna//le a hlobaela (2)

Dikarolometara tše di arogantšwe ka sešura

Dikarolometara di kwana ka palo ya mantšu (3:3)

Go na le kwano ya dihloa tša mošito (1:1)

Karolometara ya 1 e na le dinoko tše 4

(TŠE PEDI fela.) (2)

5.5 -šo – ke morumokwanotshadi ka ge o tšwelela ka mafelelong a

methalotheto. (2)

5.6 Balekwa ba tla fa dikarabo tša go fapana.

Mohlala:

- Batho ba ithute go amogela se sengwe le se sengwe se ba se fiwago ke Modimo
 - Modimo o a re rata ka ge a re file ditalente tša go fapana (2)
- [10]**

Mošongwana wa 6: Nkgotsofatše ke go kgotsofatše – Tauatsoal MJ

6.1

6.1.1 O ba lešitše nta (1)

6.1.2 Bo ferehlile pitša ya ntwā (1)

6.2 Moreti o kwešitšwe bohloko ke go gobošwa ke seretwa

- Ga se sa ipshina ka bophelo ka ge se aparetšwe ke dihlong le manyami
- Lapa la bosereti le mo hlanogetše

(TŠE PEDI fela) (2)

6.3

- Kelelothalo ke ge kgopolo ya mothalotheto e fetela mothalothetong wa go latela/wa ka tlase.

- Megokgo e tsorotlago marameng a ka boka lewatle la Intia

- E hlatsela go ruruga ga pelo ya ka ke morurugi ruri (2)

6.4 Tshwantšhanyo – megokgo e swantšhwa le lewatle la Intia

GOBA

Pheteletšo – megokgo e feteleditšwe. Ga go megokgo ye e ka lekanago le lewatle la Intia ka bontši (2)

6.5 Balekwa ba tla fa dikarabo tša go fapana.

Mohlala:

- Moya wa ntwā/manyami/lehloyo
- Sereti se omanyā seretwa mabapi le maitshwaro a bopelompe (2)

[10]

Mošongwana wa 7: Thepudi – Mashilo PM

7.1 E gangwa ke ...

E gangwa ke ...

-tšofe (Mothalotheto wa 5)

-bja (Mothalotheto wa 6 le 7/ le 7 fela)

(E TEE fela) (1)

- 7.2 Papadišantšu/Poeletšo ya kgopolo (1)
- 7.3
- - Sereti o bolela gore se tšofetše wa go okamela lebitla.
 - - Le ge a tšofetše bjalo o iphepa ka makgarebjana a mafsa. (2)
- 7.4 Sereto se se bopilwe ka ditemanatheto tše hlano
Methaotheto ke ye masomepedihlano
Methalotheto ke ye metelele ye mengwe ke ye mekopana le ya magareng (2)
- 7.5 Seretotumišo sa bogologolo
Sereti se šomišitše matseno a 'Kgomo e tshwa!
Se tumiša bokgoni le bogale bja seretwa
(Ntlha E TEE fela) (2)
- 7.6 Balekwa ba tla fa dikarabo tša go fapana.
Mohlala:
Maikutlo a go tenega/makala.
Ke tenwa/makatšwa ke banna ba bagolo ba go ratana le bana ba bannyane ba ba senyetša bokamoso (2)

[10]

Mošongwana wa 8: Chris Hani – Mojalefa MJ

- 8.1 Mokgapamogolo. (1)
- 8.2 A išwa tlihabong a hloka molato (Mothalotheto wa 6) (1)
- 8.3 Balekwa ba tla fa ditlhalošo tša go fapana.
Mohlala:
Moreti o swantšha Chris Hani le Morena Jesu yo a bapotšwego ka lebaka la makgopo a batho
Le ge a išitšwe Golgotha bokaKriste fela yena ga se a tsoga bahung
GOBA
Chris Hani o be a lwela tokologo ya Maafrika-Borwa ka moka
Tokologo yeo ga se a ka a e bona ka ge a ile a bolawa (2)
- 8.4 Go gatelela dikgopolo
Go tlemaganya dikgopolo
Go tšweletša mošito ka gare ga metara
(TŠE PEDI fela) (2)

- 8.5 Pebofatšo/phefelo – ba bošego
Ke go tšweletša polelo ya tlhompfo (2)
- 8.6 Balekwa ba tla tšweletša maikutlo a go fapana.
Mohlala:
Maikutlo a go nyama le bohloko
Go a nyamiša ebile go kweša bohloko go bolaya moetapele (Chris Hani) (2)
- [10]**

Mošongwana wa 9: Serope sa mabu a Afrika – Mphasha LE

- 9.1 Go nkgišetšana mahwafa – seka
Ntlolerole ga e tswale kgoši – seema (2)
- 9.2 Mabu a Afrika re a filwe ke Modimo
Sereti o sola bao ba jago mahumo a Afrika ba tima ba bangwe (2)
- 9.3 Dikarolometara ke tše pedi: Sona ge A re fa – Karolometara ya 1
mellwane ga se A re segela – Karolometara ya 2
Go na le poeletšo ya: A re
Go na le sešura: Sona ge A re fa/ (khutšo ye nnyane) mellwane ga se A re
segela//(khutšo ye kgolo)
Molekwa ge a ka bolela ka poeletšo: medumo, dinoko, dikgopolo, ditumanoši le
dihloa tša mošito a fiwe mopotso
(TŠE PEDI fela) (2)
- 9.4 Balekwa ba tla fa dikarabo tša go fapana.
Mohlala:
Moya wa leago/khutšo.
Sereti se hlohleletša phedišano le go abelana mahumo mo kontinenteng ya Afrika.(2)
- 9.5 Balekwa ba tla fa dikarabo tša go fapana.
Mohlala:
Sereti se eletša batho gore ba phele mmogo ntle le go nyenyana
MaAfrika a tlogela dintwa le go bolayana (2)
- [10]**

Mošongwana wa 10: Thaka ye tshese – Rakoma MM

- 10.1 Mekgato e thiba dinko. (1)
- 10.2 Tlala, mokhora (1)
- 10.3 Nyelele – timelele/nyamelele/moyafale
Gopego – omego/pšhego (2)
- 10.4 Sereti o laetša kgopelo go bafsa ka go ba kwela bohloko
Sereti o gatelela kgopelo ya sona (2)
- 10.5 Sereto se bopilwe ka ditemanatheto tše hlano
Ditemanatheto di na le methalotheto ye mene ye mene
Methalotheto ke ye mekopana le ya magareng
Se bopilwe ka methalotheto ye masomepedi
(TŠE PEDI fela) (2)
- 10.6 Balekwa ba tla fa dikarabo tša go fapana.
Mohlala:
Maikutlo a manyami
Ke nyamišwa ke bafsa bao ba tšwelego tseleng gomme bokamoso bja bona bo bonala
bo nyelela
(TŠE PEDI fela)

[10]

Mošongwana wa 11: O Ilelang? – Mashilo PM

- 11.1 Sonete (1)
- 11.2 Seretwa se hladile sereti
Seretwa se ratane le thaka ya sona bare go palelana a boela go sereti sa mo
latolela (2)
- 11.3 ABAB CDCD EFEF GG (3)
- 11.4 Hihi – setlatla
Sethothomoloko – motho wa setlaela (setlaela se segolo) (2)
- 11.5 Balekwa ba tla fa dikarabo tša go fapana.

Mohlala:

Moipolayi ga a lletwe, selo sa gagwe ke moropa

Moreti o itlholetše mathata ka go hlala seretwa gomme ge a gahlana le mathata o rata go kwelwa bohloko se boele morago.

(2)

[10]

Mošongwana wa 12: Kgarebjana ya ka – Masenya LI

- 12.1 Kgarebjana ya ka ya bele la mootlwa se ntlhale,
Kgarebjana ya ka ya theka la mobu se ntlhokomologe,
Kgarebjana ya ka ya mmala wa lebese se ntlhanamele, (1)
- 12.2 Sereti se hweditše kgarebjana ka gore se šomile ka maatla sa ba le boiketlo
Sereti se bile setšhephi mo se fetago gona se lebelelwa (2)
- 12.3 Kgarebe e thuša sereti go ntšha tlala ka lapeng. (1)
- 12.4 Poeletšo ya karolontšu/Poletšo ya senoko. (1)
- 12.5 Poeletšogare – lentšu le 'wena le tšwelela bogareng bja methalotheto yeo ka
moka mo moreti a ikgantšhago ka go ba le sefatanaga. (2)
- 12.6 Balekwa ba tla fa maikutlo a go fapana.

Mohlala:

Maikutlo a lethabo.

Moreti o thabišwa ke go ba le kgarebjana (sefatanaga) (2)

[10]

22. Tlotlontšu

LENTŠU/LEREO	TLHALOŠO
Mantšutaolo	Mantšu a bohlokwa ao a šupago seo potšišo e se nyakago, ge o araba.
Dithekniki	Ditlabela tšeo di dirišwago ge go sekasekwa theto.
Tebelelokaretšo	Dielemente tšeo di bopago tlhahlobo ya Lephephe la Bobedi.
Mabotšiši	Mehuta ye e fapanego ya mantšu a go šomišwa go dipotšišo tša theto go ya ka maemo a kwešišo.
Pukukgakollo	Puku ya go fa kgakollo, tlhahlo le tshedimošo go barutwana mabapi le tshekatsheko ya dipotšišo tša theto.
Taodišophelo	Taodišo mabapi le tša bophelo bja mongwadi wa theto.

TLOTLONTŠU YA KA GARE GA DIRETO**CHRIS HANI – MOJALEFA MJ**

Mokgapamogolo	Motho yo bohlokwa
Dithaga tša lla bošagašaga	Setšhaba sa kwa bohloko
Tlhabong	Polaong
Šikere	Rwele
Bahlolakhutšo	Majelathoko
Sellomadi	Sello se segolo
Bahlapetši	Bašireletši
Keledimothopo	Go lla go ya go ile
Šašarakane	Hlakahlakane
Gwa nkgaga go se go bole	Gwa ba bothata
Ba bošego	Baloi

GA SE KA PHOSO – MALEBANA FJR

Diyanokeng	Basadi
Lekoko	Sehlopha
Kgakgautha	Roga
Dutliša bobete	Go ntšha madi

Magagane	Selepe sa bogale
Phonyokgile	Phomeletše
Alamelwa	Thulwa/Go baka fase ga sefatana seo se dirilego kotsi
Dumaela	Ngongorega
A ITHENG? – NGAKE ME	
Kuna	Tima
Sesefatša	Fokotša matšatši
THAKA E TSEHESE – RAKOMA MM	
Balwelatokologo	Batho bao ba lwetšego tokologo
Dithoro tša mabele a šele	Diokobatši
Mekokoba	Sebetša sa go se be bogale
NKGOTSOGFATSE KE GO KGOTSO FATSE – TAUATSOALA MJ	
Go tšhela phori mahlong	Tlaetša/go foraforetša
Go mila ka nkotee	Kwano/go phela mmogo
Myemyela	Nywanywa
Phophothile	Go tšea tšhelete ka moka
Gorošitše	Tlišitše
Amogetšana	Swarišana
Ntepa le lešago	Selo se tee
Go wa ka sefahlego	Go hlokofalelwa
Ntlhapa diatla	Ntatola
Thuntšha meši ka dinko	Befelwa
Tlotlorega	Kwa bohloko
Ferehlile	Thomme
Mootlwa wa seebe	Mootlwa o motelele
Marota	Magetla
BJOLA BOPHELO KE BO KATAKATELA KA SA MORAGO – MAMABOLO M	
Sekgopha	Semela sa matlakala a makoto ge a robilwe a ntšha seela sa go Tanya
Matswabadi	Babadi ao a hlotšwego ke go bethwa
Bogwahla	Bokoka
Kuketše	Nwele

Kgagolamegolo	Mabjala a bogale
Dintshe	Bjala bja go apeega botse fela bo sa tage
Galampela	Go nwa kudu le gona ka go phakiša
Sotolle	Go se sa ba le tumo/go se sa duma
Ikadietša	Itekeletša
Phonkgetša	Wetša
SEROPE SA MABU A AFRIKA – MPHASHA LE	
Kgakgathi	Bothata
Nkgišetšana mahwafa	Go lwa
Thothe	Šeba
Tshetla	Bojato
Ngwege	Tšhaba
Putetša	Metša
O LLELANG? – MASHILO PM	
Ditšwaramarokgo	Banna
Penapena	Go sepediša go kganya/matepe
Hihhi/sethothomoloko/setlatla	Lešilo
Mogalakane	Segopha sa go baba
Tshwele	Seboko sa lehea
Dibita tša mare	Mare a mantši
Swele	Tshele.
THEPUDI – MASHILO PM	
Sejato	Rata dijo
Šošobana	Go gola/go tšofala
Motšhaotšhele	Go ya go ile
Menotosi	Menate/mabose
Mereana	Dihlare

Utla	Swariša/Tanya
Mankgaleraga	Batšwabotšo/matšwantle.
Fologa	Go fa tšhelete.
O GOROGILE – MOHLAMONYANE JN	
Nagasello	Naga ya mathata
Patše	Lebake/mošwang wa matuba
Itshopa	Menega
Lekgwahla	Kgope
Tsagatsaga	Go itšhoga
Lešimelakgano	Mošemane
MPŠA YA TSWETŠI – MASENYA LI	
Morema.	Motsomi
Lahla ngana	Robala
Tadi	Letšatši
Phiphila	Nyaka
Hlwaila	Tšea
Mešunkwane	Dihlare
Moradu	Kgomo ya motšofe
Nkukubete	Selepe sa go se be se bogale
KGAREBJANA YA KA – MASENYA LI	
Bele	Letswele
Mmala wa lebese	Mmala o mošweu
Ka ja koto	Apara gabotse
Mphufutšo	Kodumela
Bogotoko	Bokgope

23. Methopo

1. Mamabolo, M. (2015) *Montshepetšabošego*. Mkondeni, KZN, Shuter & Shooter
2. Makgopa, M. (2014) *Todi ya batlogolo*. Cape Town, Oxford University Press
3. Molatedi, MB. (1999). South Africa, Marumo Publishers
4. *Department of Basic Education*. (2011) *Setatamente sa pholisi sa Lenaneothuto le Kelo Mephato ya 10 – 12*.
5. *Department of Basic Education*. (Nov 2017) *Sepedi HL P2*
6. *Department of Basic Education*. (Nov 2017) *Sepedi HL P2 Memorandum*
7. *Department of Basic Education*. (Feb-Mar 2018) *Sepedi HL P2*
8. *Department of Basic Education*. (Feb-Mar 2018) *Sepedi HL P2 Memorandum*
9. *Department of Basic Education*. (May-Jun 2018) *Sepedi HL P2*
10. *Department of Basic Education*. (May-Jun 2018) *Sepedi HL P2 Memorandum*
11. *Department of Basic Education*. (Nov 2018) *Sepedi HL P2*
12. *Department of Basic Education*. (Nov 2018) *Sepedi HL P2 Memorandum*
13. *Department of Basic Education*. (May-Jun 2019) *Sepedi HL P2*
14. *Department of Basic Education*. (May-Jun 2019) *Sepedi HL P2 Memorandum*
15. *Department of Basic Education*. (Nov 2019) *Sepedi HL P2*
16. *Department of Basic Education*. (Nov 2019) *Sepedi HL P2 Memorandum*
17. De Schryver, Gilles-Maurice, et al. (2007). *Pukuntšu ya Polelopedi ya Sekolo – Sesotho sa Leboa le Seisimane*. Cape Town. Oxford University Press
18. Limpopo *Department of Education*. (Lewedi 2019) *Sepedi HL P2*
19. Limpopo *Department of Education*. (Lewedi 2019) *Sepedi HL P2 Memorandum*
20. Mpumalanga *Department of Education*. (September 2019) *Sepedi HL P2*

21. Mpumalanga *Department of Education*. (September 2019) *Sepedi HL P2 Memorandum*
22. Pharos (2014). *South African Multilingual Dictionary*. Cape Town. Pharos Dictionaries.
23. Rakoma, JRD. (1978) *Marema – ka – dika tša Sesotho sa Lebowa*. Cape Town. J.L. Van Schaik Publishers.
24. Serudu, S.M. *Oketša tsebo*
25. www.freeclipart/library.com
26. Inthanete

The Mind the Gap study guide series

This publication is not for sale.

© Copyright Department of Basic Education
www.education.gov.za

Call Centre 0800 202 993

Sepedi Leleme la Gae Grade 12-Montshepetsaboshego **ISBN 978-1-4315-3384-8**

basic education
Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA